

Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Mutasarrıflığı Döneminde Bolu Sancağı (16 Mayıs 1884- 13 Mart 1890)

The Sanjak of Bolu During the Governorship of İsmail Kemal Bey from Avlonia (May 16, 1884- March 13, 1890)

Cemal SEZER

Bolu Abant İzzet Baysal
Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü, Bolu,
Türkiye

Bolu Abant İzzet Baysal University,
Faculty of Arts and Sciences,
Department of History, Bolu, Turkey

öz

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde siyasi faaliyetleriyle dikkati çeken İsmail Kemal Bey, Arnavutluk Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümet başkanı olarak bilinmektedir. Fakat kendisi siyasi geçmişinin yanı sıra devletin değişik kademelerinde yani bürokratik görevlerde de yer almıştır. Yerel düzeyde sürdürdüğü valilik veya mutasarrıflık makamlarının en uzun süreli olanı 16 Mayıs 1884-13 Mart 1890 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Bolu mutasarrıflığıdır. İsmail Kemal Bey'in sağlık, eğitim, bayındırlık gibi alanlardaki bazı faaliyetleri, sancakta ilkleri oluşturmuştur. Ayrıca İsmail Kemal Bey henüz görevine başladığı dönemlerde onu uğraştıran en önemli sorunların başında eşkiya hareketleri gelmiştir. Aldığı önlemlerle asayiş sağlamış ve sancakta güvenliği arttırmıştır. Sancaktaki faaliyetleri, İsmail Kemal Bey'in merkezi yönetim tarafından takdir ve terfi edilmesini sağlamıştır. Bolu'ya gelen yabancı görevliler ve seyyahlar da şehirde İsmail Kemal Bey'in izlerinin görüldüğünü aktarmışlardır. Fakat İsmail Kemal Bey'in başta keyfi uygulamaları olmak üzere hakkında yapılan şikâyetler devamlı olmuş, dolayısıyla kendisine yönelik açılan soruşturmalar da görevinin sonuna kadar sürmüştür. Bu çalışmada; İsmail Kemal Bey ile ilgili yapılan siyasi çalışmalardan farklı olarak yerel üst yönetici kimliğiyle Bolu sancağındaki faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avlonyalı İsmail Kemal Bey, Bolu, Sancak, Mutasarrıf

ABSTRACT

İsmail Kemal Bey was a significant personality who carried out some attention-grabbing political activities in the last period of the Ottoman Empire. He is known as the founder and the first prime minister of Albania. In addition to his political background, he carried out different bureaucratic duties in different departments of the government. He was the local governor of Bolu between May 16, 1884 and March 13, 1890 which was the longest duty he was responsible for. İsmail Kemal Bey was one of the first local governor who did some activities in health, education, and public works in Bolu. One of the most important problems that caused İsmail Kemal Bey trouble at the beginning of his duty was the activities of bandits. He was successful in his fight with bandits thanks to the precautions he took and he could ensure the security in his sanjak, Bolu. The activities of İsmail Kemal Bey in the sanjak were appreciated by the centralized management and he was promoted by the authorities. Foreign authorities and travelers who visited Bolu during the time of İsmail Kemal Bey mentioned that they saw the traces of his activities in the city. However, there were numerous complaints and investigations, continued until the end of his duty, about his administration, especially about his arbitrary practices. This study is different from the other political studies about him. The purpose of this study is to explain the activities of İsmail Kemal Bey in Bolu as a senior local administrator.

Keywords: İsmail Kemal Bey from Avlonia, Bolu, Sanjak, Local Governor

Giriş

XIX. yüzyıl, Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de ulusal ayaklanmaların yaşandığı bir dönemdir. Büyük devletler, bu ayaklanmaları bahane ederek sık sık Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmekten kaçınmamışlardır. Hem bu ayaklanmaların hem de yabancı devletlerin müdahalesini önlemek amacıyla içerisinde "hürriyetçi" ve "meşrutiyetçi" fikirlere sahip olan Mehmet, Ayetullah, Namık Kemal'in bulunduğu altı kişiden oluşan bir grup tarafından Haziran 1865 tarihinde "Genç Osmanlılar" ya da diğer bilinen ismiyle "Jön Türkler" Cemiyeti kurulmuştur¹. Daha sonra bu hareketin içerisinde² yer alacaklardan birisi de "İtilafçı mebus", "liberal", "Arnavut milliyetçisi"³ olarak bilinen "İsmail Kemal", "İsmail Kemal Vlor" veya diğer adıyla "Avlonyalı İsmail Kemal"dir⁴.

Geliş Tarihi/Received: 09.01.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 05.11.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Cemal SEZER
E-posta: sezer_c@ibu.edu.tr

Atif: Sezer, C. (2022). Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Mutasarrıflığı Döneminde Bolu Sancağı (16 Mayıs 1884-13 Mart 1890). *Turcology Research*, 73, 198-211.

Cite this article: Sezer, C. (2022). The Sanjak of Bolu During the Governorship of İsmail Kemal Bey from Avlonia (May 16, 1884-March 13, 1890). *Turcology Research*, 73, 198-211.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1 Akşin, 2017: 45-46; Lewis, 1993: 149-158.

2 Genç Osmanlılar arasında fikir ayrılıkları meydana gelince İsmail Kemal Bey, Prens Sebahattin'in kurmuş olduğu Teşebbüsü Şahsi ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti'nde faaliyet yürütmüştür. Bk. Akşin, 2017: 87; Shaw & Shaw, 1983: 313.

3 Feroz Ahmad, 2013: 212; Birecikli, 2009: 96.

4 Birecikli, 2009: 96.

İsmail Kemal Bey, 16 Ocak 1844 tarihinde⁵ Avlonya'da⁶ doğmuş olup⁷, 24 Ocak 1919 tarihinde ölmüştür⁸. Babası Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşılarından Mahmut Nedim Bey, annesi ise Hediye Hanım'dır⁹. Yanya'da Hristiyanların kurduğu Zozimea Elen Lisesi'nden 1855 yılında mezun olmuştur¹⁰. Eski Yunanca, Latince, Fransızca, İtalyanca bilen¹¹ İsmail Kemal Bey, Hâriciye Nezâreti Siyasi İşler Dâiresi'nde tercüman, Mithat Paşa'nın Tuna valiliği sırasında 1866'da Rusçuk mutasarrıflığı görevine atanmıştır. Mithat Paşa'nın valiliği sonrasında İsmail Kemal Bey de İstanbul'a dönerek, Hâriciye'de çalışmıştır. 1876 yılında Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra Mithat Paşa'nın sadrazam olmasıyla kendisi de Hâriciye'de genel sekreter makamına¹² getirilmiştir. Mithat Paşa'nın Taif'e sürgün edilmesiyle, İsmail Kemal Bey de Kütahya'ya gönderilmiştir. Kütahya'daki sürgün yaşamı 1884 yılına kadar sürmüştür. 1884-1892 yılları arasında ise sırasıyla Bolu (6 yıl) ve Gelibolu mutasarrıflıkları ile Beyrut ve Girit valilikleri olmak üzere üst düzey yerel idari görevler üstlenmiştir¹³.

İdari makamların ardından İstanbul'da çeşitli memuriyetlerde¹⁴ görev almıştır. Trablusgarp'a ikinci kez tayini¹⁵ çıkmış iken 1 Mayıs 1900 tarihinde¹⁶ İngiliz bandıralı bir gemiyle Yunanistan'a, buradan da Roma, Paris, Cenevre, Londra ve Brüksel'e gitmiştir¹⁷. Arnavut komiteleriyle birlikte hareket ettiği suçlamasıyla 1901 yılında giyaben idama mahkûm edilmiştir¹⁸. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra çıkan af ile tekrar yurda dönen İsmail Kemal, Berat mebusu¹⁹ olmuştur. İttihat Terakki'ye muhalif olarak Ahrar Partisi'nde siyasi faaliyetlerini sürdürmüştü²⁰, 13 Nisan 1909 tarihinde meydana gelen ve "31 Mart Vakası"²¹ olarak da bilinen olaydan sonra kısa süreli olsa da yeniden yurt dışına çıkmıştır²². Daha sonra ülkeye dönen İsmail Kemal Bey, siyasi faaliyetlerine devam etmiştir²³.

31 Mart Vakası'ndan sonra Arnavutluk'ta aralıklarla ayaklanmalar çıkmıştır. Haziran-Eylül 1912 tarihleri arasında Arnavutluk'un tam özerkliği için gerçekleşen ayaklanma ise isyancıların, Osmanlı'nın da kabul edebileceği şartları sunmasıyla sona ermiştir. Böylece Arnavutluk'un özerkliği neredeyse sağlanmıştır. Fakat bu sıralarda Balkan Savaşları başlamış²⁴, Arnavutlar ise Balkan Savaşlarında tarafsızlığını ilan etmiştir. Fakat Osmanlı ordularının aldığı mağlubiyetler karşısında harekete geçen İsmail Kemal Bey, diplomasi faaliyetlerine ağırlık vererek amacına ulaşmış, 28 Kasım 1912 tarihinde Arnavutluk devletinin kurucusu ve ilk hükümet başkanı olmuştur²⁵.

Buraya kadar verilen bilgilerde İsmail Kemal Bey'in siyasi faaliyetlerine kısaca değinilmiştir. Hem ulusal hem uluslararası düzeyde önemli bir şahsiyet olan İsmail Kemal Bey ile ilgili ortaya çıkmış olan çalışmalar, çoğunlukla onun siyasi faaliyetlerini içermektedir. Bu araştırma ise diğerlerinden farklılık göstermekte olup, İsmail Kemal Bey'in siyasi faaliyetlerinden ziyade Bolu'da mutasarrıflık yaptığı 6 yıllık süreç incelenmiştir. Dolayısıyla çalışma bu konuda literatüre katkı sağlayacaktır.

İsmail Kemal Bey, Kütahya'da 7 yıl süren sürgün hayatından sonra Mardin mutasarrıflığına atanmıştır. Fakat Mardin'e gitmek istemeyince, kendisine başka bir yer seçmesi için fırsat verilmiş, bunun üzerine Kütahya'da iken gittiği ve "bana her açıdan uygun"²⁶ dediği Bolu'yu istemiştir. İsmail Kemal Bey hatıratında Bolu'ya varmasını şöyle açıklamaktadır: "Vazife yerime, baharın toprağın tüm tabii güzelliklerini yeşerttiği mayıs ayında gittim, memnuniyetim de bu güzellikler nispetinde büyüktü. Fakat bu uzun sürmedi"²⁷. Çünkü çok sevdiği ve saygı duyduğu Mithat Paşa'nın Taif'te ölüm haberini almıştır²⁸.

Sancağın İdari, Demografik ve Ekonomik Yapısı

İsmail Kemal Bey, Ali Rıza Bey'in yerine²⁹ Bolu Mutasarrıfı olarak atanmış ve Bolu'da 16 Mayıs 1884-13 Mart 1890 tarihleri arasında görev

5 Alpan, İsmail Kemal Bey'in 16 Ekim 1844 tarihinde doğduğunu belirtmektedir. Bk. Alpan, 1982: 33.

6 Avlonya, Yanya vilayetine bağlı Berat sancağının bir kazasıdır. Bk. Sezen, 2017: 64, 107.

7 Birecikli, 2019: 592.

8 Alpan, 1982: 47.

9 Birecikli, 2009: 96-97.

10 Birecikli, 2009: 97 ve dipnot 11.

11 İsmail Kemal Bey, Antik Yunan Tarihi, Fen, Matematik dersleri de almıştır. Ayrıca Türkçe, Arapça ve Farsça da öğrenmiştir. Dolayısıyla hem batı hem de doğu kültürünü bilen bir kişidir. Bk. Birecikli, 2019: 592.

12 Birecikli, 2009: 100.

13 Alpan, 1982: 33-35.

14 1897'de II. Abdülhamit'e sunmuş olduğu layihalarda Ermeni ve Girit meselelerine ilişkin reform yapılmasını tavsiye etmiştir. Bk. Birecikli, 2019: 593.

15 İlk tayininde; II. Abdülhamit'in Ermeni meselesi dolayısıyla bir süre daha İstanbul'da kalması gerektiğini bildirmesi üzerine Trablusgarp'a gidememiştir. Bk. İsmail Kemal Bey, 2016: 179.

16 İsmail Kemal Bey, 2016: 210; Alpan, 1982: 35.

17 Alpan, 1982: 35.

18 Mardin, 2015: 162; Konrapa, 1964: 563-564.

19 1908'de seçilen toplam 275 milletvekilinin 25'i İsmail Kemal Bey'in dâhil olduğu Arnavut vilayetlerinden seçilmiştir. Arnavut milletvekillerinin faaliyetleri için bk. Sönmez, 2007: 107-113; Akşin, 2017: 281.

20 Feroz Ahmad, 2013: 212; Sönmez, 2007: 114; Hacısalihoğlu, 2008: 289.

21 31 Mart Vakası ile ilgili gelişmeler ve İsmail Kemal Bey'in vakadaki rolü üzerine geniş bilgi için bk. Karal, 1999: 85-120; Akşin, 2017: 201-225; Sönmez, 2007: 121-133; Hacısalihoğlu, 2008: 297.

22 Karal, 1999: 118; İsmail Kemal Bey, 2016: 245. İttihat ve Terakki Cemiyeti, İsmail Kemal Bey, Mizancı Murat, Kâmil Paşa'nın oğlu Sait Paşa gibi bazı Ahrarcıların tutuklanmasını istemiştir. Bk. Feroz Ahmad, 2013: 65; Shaw & Shaw, 1983: 341.

23 İsmail Kemal Bey, 2016: 246-247. İsmail Kemal Bey, yapılan soruşturma sonucunda aleyhinde bir şey bulunamadığından 14 Kasım 1909 tarihinde meclis oturumlarının başlamasından birkaç gün sonra İstanbul'a dönerek meclis faaliyetlerine katılmıştır. Kendisi, Arnavut ve Arap milletvekillerinin çoğunluğunu oluşturduğu Mutedil Hürriyetperveran Partisi'ne oybirliğiyle başkan seçilmiştir. Daha sonra 21 Kasım 1911 tarihinde kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda siyasi faaliyetlerine devam etmiştir. Bu partinin kurucularının tek ortak özelliği: İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı olmalarıdır. Bk. İsmail Kemal Bey, 2016: 247; Akşin, 2017: 281; Feroz Ahmad, 2013: 127; Hacısalihoğlu, 2008: 227; Sönmez, 2007: 146-147.

24 Shaw & Shaw, 1983: 348, 353; Armaoğlu, 2003: 665; Jelavich, 2015: 93.

25 Armaoğlu, 2003: 673; Jelavich, 2015: 105; Alpan, 1982: 9, 39-44.

26 İsmail Kemal Bey, Bolu'ya mutasarrıf olarak atanmadan önce Varna İngiliz Konsolosu Mr. Mayers ile Gökçeada'da linyit madeni işletmiştir. Midilli ve çevresinde bol miktarda bulunan demir ve bakır madenlerini incelemiştir. Bir Alman şirketi şimşir kereste alımı için Avlonya'daki ormanından yararlandığı için İsmail Kemal Bey'e kira ödemekteydi. Hatta sürgün sırasında Eskişehir yakınlarında büyük bir arazi satın almıştır. Yine Kirşehir'de iken Eskişehir'de bir lüle taşı madeni, Bolu mutasarrıflığından sonra Hüdavendigâr vilayetine bağlı Kirmastı'da Dayama Ormanı'nın işletme hakkını almıştır. Bk. İsmail Kemal Bey, 2016: 64-65, 115, 175, 194.

27 İsmail Kemal Bey, 2016: 123.

28 İsmail Kemal Bey hatıratında Mithat Paşa hakkındaki fikirlerini şöyle ifade etmektedir: "Bu devlet adamının bunca ıstıraptan sonra dünyadan göçmesi benim için ağır bir darbeydi. Bütün çalışma hevesimi ve onun gerek islahatçısı olduğu imparatorluğun istikbaline dair tüm umudumu yitirdim. Haftalarca derin bir hüznle geçti günlerim. Her şeye olan ümidimi kaybettim, geleceğe, hayata, insanlığa. Böylesine yüce bir insan, bencilikten uzak ve menfaat gözetmeden bir ömür sürmüş, ülkesi ve insanlık adına bu kadar şey yapmış bir kişi, ona hürmet ve minnet borçlu olanların elinde böyle bir muameleye maruz kalabiliyor ve hayatı bu kadar acıklı ve berbat bir kederle nihayet bulabiliyorsa, diğer faniler hayattan ne ümit edebilir ve bekleyebilir diye soruyordum kendime. Kıymeti ve karakteri hak ettiği gibi anlaşılmayan ve takdir görmeyen bir devlet adamı varsa o da kelimenin tam anlamıyla liberal olan bu zavallı Mithat Paşa'ydı.". Bk. İsmail Kemal Bey, 2016: 123.

29 Ali Rıza Bey 24 Haziran 1878-7 Mayıs 1884 tarihleri arasında Bolu sancağında mutasarrıflık görevinde bulunmuştur. Bk. Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: I (1-14): 371; Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdî 1916: 77.

yapmıştır³⁰. Bolu sancağının topraklarını verimli, hayvancılık yapmaya müsait, yer altı ve üstü kaynakları bakımından oldukça zengin bulunan İsmail Kemal Bey'in Bolu hakkındaki düşünceleri ise şöyledir³¹:

"Bolu, geniş tarım arazilerine sahip olup büyükbaş hayvan, özellikle Ankara keçisi açısından oldukça zengindir. Sakarya nehrinin ağzından Kastamonu sınırına kadar uzanan kuzey kısmı müthiş bir güzelliğe sahiptir. Burada büyük hayvanlar ve her çeşidinden, her büyüklükte ağaç bulunur. Ayrıca meşhur Zonguldak kömür madeninin havzası da buradadır. Ormanlarla kaplı ve güzel manzaralı dağlarla çevrili muhteşem ve bereketli bir ovanın ortasında Bolu şehri..."

Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Bolu, 1324-1692 yıllarında Anadolu eyaleti içerisinde sancak beyliği konumunda yer almıştır. Bu eyaletin merkezi önce Ankara, sonra Kütahya olmuştur. 1692-1811 yıllarında voyvodalık, 1864-1908 yılları arasında da Kastamonu vilayetine bağlı mutasarrıflık statüsünde olan Bolu, 1908 yılında "Müstakil Mutasarrıflık" haline getirilmiştir³². Dolayısıyla İsmail Kemal Bey'in mutasarrıflığı döneminde Bolu, Kastamonu vilayetine bağlı bir sancak statüsündedir. İsmail Kemal Bey, Bolu'ya atandığı sırada Bolu sancağı; Düzce, Ereğli, Bartın, Gerede, Göynük kazalarından oluşmaktadır³³. Fakat İsmail Kemal Bey döneminde idari taksimatta bazı değişikliklerin olduğu 1889 yılına ait salnameden anlaşılmaktadır. Yukarıda belirtilen kazalara, Mudurnu ve Hamidiye (Devrek) eklenmiştir³⁴.

Mutasarrıf İsmail Kemal Bey görevi gereği değişik zamanlarda sancak kazalarını ziyaret etmiştir. İsmail Kemal Bey Yenice kazasında iken tamamı orman işletmesinde ve Filyos çayında gerçekleşen kereste nakliyatında çalışan işçiler üzerinde, kereste tüccarlarının baskı kurduğunu anlamıştır. Bunun üzerine idari yapılanmayı yeniden ele alan İsmail Kemal Bey, merkezi bir noktada kaza kurmuş ve bu kazaya Padişahın ismine atfen "Hamidiye" adını vermiştir. Kazanın kuruluşu nedeniyle törenler yapılmış, Padişah adına dualar edilerek kurbanlar kesilmiştir. Fakat kazanın kurulmasına izin vermeyen bir yazı mutasarrıflığa ulaşmıştır. İsmail Kemal Bey'e göre bunu sağlayan komşu Devrek kasabasının halkıydı. Öyle ki kaza merkezinin yerini beğenmeyen halk, Padişahın baş aşçısı vasıtasıyla Padişahı ikna etmiş ve kazanın kurulmasını engellemiştir. İsmail Kemal Bey bu duruma çok üzülüğünü hatıratında ifade etmektedir³⁵. Sonuçta kaza kurulmuş, ancak merkezi İsmail Kemal Bey'in belirlediği yer değil de Devrek olmuştur.

İsmail Kemal Bey'in başkanlığında yer alan Bolu İdare Meclisi'nde 1889 Salnamesine göre görev yapan kişiler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1.

Bolu Sancak İdare Meclisi (1889)³⁶

Başkan: İsmail Kemal Bey (Rütbesi: Üla evveli, Mecidi 2³⁷)

Olağan Üyeler	Seçilmiş Üyeler
Naib: Mahmut Mazhar Efendi	Abdullah Efendi
Müftü: Halil Hilmi Efendi	Hacı İzzet Efendi
Muhasebeci: Ali Rıza Efendi	Tekfur Efendi
Tahrirat Müdürü: Eyüp Sabri Efendi	Serkiz Efendi
Evkaf Müdürü: Efendi diye geçmektedir.	
Defter-i Hâkanî Memuru: Mehmet Reşit Efendi	
Başkâtip: Raif Bey	
İkinci Kâtip: Vahap Bey	

Yine aynı yıl Bolu merkezde 13 mahalle, 189 köy; 7.915 hanede 21.076 erkek, 21.632 kadın Müslüman ile 173 hanede 428 erkek, 397 kadın gayrimüslim bulunmaktadır³⁸. Sancağın genel nüfusu ise Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2.

Bolu Sancağı Genel Nüfusu (1889)³⁹

	Yerli		Yabancı		Genel Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Müslüman	142.699	134.554	769	578	278.600
Rum	525	487	468	279	1.759
Ermeni	711	592	114	42	1.459
Bulgar	3	4	2	-	9
Katolik	-	-	38	-	38
Yahudi	-	-	10	7	17
Yabancı	-	-	46	20	66
Toplam	143.938	135.637	1.447	926	281.948

Bu nüfus kitlesinin ekonomik uğraşları farklı alanlarda olmuştur. Başta gelenler içerisinde kereste imalatı ve nakliyatı ile tiftik ve bazen afyon satışının ön planda olduğu görülmektedir. Tersâne-i Âmire ve tüccarlar için kereste imal edilerek, Akçaşehir İskelesi'nden istenilen yere gönderilmiştir⁴⁰. Ayrıca Bolu'da tütün üretimi de gerçekleşmiştir. Reji idaresinin 1885 mali yılında meydana gelen tütün harcaması Tablo 3'te gösterilmektedir.

30 Konrapa, 1964: 562; Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdi 1916: 77; Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rûmî 1341 Milâdi 1925: 218.Ş.

31 İsmail Kemal Bey, 2016: 122.

32 Konrapa, 1964: 30-32; Konukçu, 1998: 74-75; Orhonlu, 1992: 278; Darkot, 1979: 708.

33 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: I (1-14): 371-400.

34 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 403-450.

35 İsmail Kemal Bey, 2016: 131.

36 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 403-404.

37 Bir idarî rütbe olarak "Ülâ" ismiyle de ifade edilmiştir. "Ülâ sânisî"nden büyük, "Bâlâ"dan ise küçük bir rütbedir. Askerî rütbelerden de "Ferik"liğe karşılık gelmesine rağmen Paşa" değil de daha önceki durumları da göz önünde bulundurularak "Bey" ya da "Efendi" denilmiştir. Bk. Pakalın, 1993: 542.

38 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 458-459.

39 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 453-454.

40 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 410.

Tablo 3.
Bolu Sancağı Tütün Sarfiyatı (1885)⁴¹

Kaza	Miktar (Kuruş)
Bolu	145.000
Düzce	114.000
Bartın	600.000
Ereğli	600.000
Hamidiye	225.000
Göynük	36.000
Mudurnu	6.000
Gerede	330.000
Toplam	2.056.000

1889 Salnamesine göre Bolu kazasının vergi gelirleri ise emlak ve arazi (gayrimenkul) 501.943, temettuat (kazanç) 220.425, bedelât-ı askeriye (askerlik bedel vergisi) 17.444, maârif-i hisse-i îâne 8.090, tezâkir-i esman 11.725 olmak üzere toplam 759.627 kuruştur. Aynı salnamede 96.74 hayvanın koyun 36.166, keçi 26.346, tiftik ise 34.262'dir. Ağnamdan alınan toplam vergi miktarı da 321.689 kuruştur⁴².

İsmail Kemal Bey döneminin sonlarında Düzce'ye bağlı Çelemi kasabası ve çevresindeki köyler, tütün ekimiyle uğraştıkları için kasabada ayrıca bir reji ambarının yapımı sürdürülmekteydi⁴³.

Ereğli kasabası civarında yer alan Alacağzı, Kireçlik, Çatalağzı, Kozlu, Yeniharman, Zonguldak, Kilimli'de kömür madenleri vardı. Tersâne-i Âmire'nin Kozlu ve Zonguldak'ta kok kömürüyle tuğla fırınları bulunmaktaydı. Buradan çıkarılan tuğla ve kömürler, Tersâne-i Âmire'ye gönderilmiştir. Her birinin 40 paraya Avrupa'dan ithal edilen tuğlalar, artık fırınlar sayesinde 18 paraya mal edilmiştir. Hem kasaba hem de köy ahalisi maden çıkarmak, kömür nakliyatı ve kayıçılık yaparak geçimlerini sürdürmüşlerdir. Ereğli'nin batı sahil kesiminde yer alan Kolçak, Tekye-i Şağır ve Kebir, Bölücek, Sinekir ahalisi ticari eşyaları salapura (mavnadan küçük ticaret kayığı) ya da mavna vasıtasıyla İstanbul'a taşımak suretiyle geçimlerini sağlamışlardır⁴⁴. Bartın'ın güneybatısında yer alan Filyos İskelesi aracılığıyla da Hamidiye kazası ile Yenice dağlarından elde edilen ağaçlar ve büyük kütükler nehre indirilmiş, nehrin Bartın tarafında yeni yapılmış iki fabrikada imal edilen keresteler, gemilerle İstanbul, İzmir ve İskenderiye taraflarına gönderilmiştir⁴⁵.

Eğitim Faaliyetleri

Bolu Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey zamanında eğitim alanında önemli gelişmeler olmuştur. İsmail Kemal Bey hatıratında, II. Abdülhamit'in tebaası arasında bir duygu birliği kurmak için eğitim kurumlarının açılmasına önem verdiğini belirtmektedir⁴⁶. Onun döneminde Bolu merkezde Erkek İlk Mektebi (İlkokul) 1886 yılında açılmıştır. Bu okul İmaret Cami'nin yanında bulunduğu için İmaret Mektebi olarak da isimlendirilmiştir⁴⁷. 1889 yılında bu okulda; Muallim-i evvel Ali Efendi, Muallim-i sâni Emin Efendi, Muallim-i sâlis Tevfik Efendi, Rik'a Muallimi Şeref Bey ve Hademe Mustafa Ağa görev yapmış ve okulun öğrenci sayısı ise 185'ti. Ayrıca bu okulun kız şubesi de açılmıştır. 1889'da okulun eğitim-öğretim kadrosunda Muallime-i evvel Mihriye Hanım, Muallime-i sâni Fatma Hanım ve hademe vazifesinde Nazife Hanım yer almakta idi ve öğrenci sayısı da 153'tü⁴⁸. Bunlardan başka 30 metre yükseklikteki hisar üzerinde, iki katlı ve ahşap olarak yapılmış, "mükemmel" şeklinde tanımlanabilecek büyük bir İdâdî Mektebi 4 Aralık 1888 tarihinde açılmıştır. Okul, "Hisar Tepesi" denilen yerde yapıldığı için "Hisar Mektebi" ismini de almıştır⁴⁹. 1889 yılına ait salnamede; Mekteb-i İdâdî'nin müdür ve öğretmenlerinin tayin edilmek üzere olduğu belirtilmiştir⁵⁰.

Harita çıkarmak üzere Anadolu'yu gezen ve 12 Ekim 1886 tarihinde Bolu'ya giden Alman subaylardan Yüzbaşı Walther von Diest'in dikkatini Mekteb-i İdâdî çekmiştir. Diest dışında Yüzbaşı Anton da aynı görevle 4 Haziran 1893 tarihinde Bolu'yu ziyaret etmiştir. Anton, Bolu'nun geniş caddeleri, iyi kaldırımları ve sokak aydınlatmalarının İsmail Kemal Bey dönemine ait olduğunu belirtmekle birlikte, modern yapısıyla Mekteb-i İdâdî binasını Avrupa'dakilere benzetmiştir. Ayrıca Seyyah Richard Leonhard 1899, 1900 ve 1903 yıllarında Kuzey Anadolu'da üç inceleme gezisi yapmıştır. Leonhard, Bolu ile ilgili izlenimlerini aktarırken şehirde Mutasarrıf İsmail Kemal Bey'in izlerinin görüldüğünü ifade etmektedir⁵¹.

İlkokullara öğretmen yetiştirmek amacıyla 1868 yılında İstanbul'da açılan Dar'ül muallimin-i Sıbyan okulları, 1882-1890 yılları arasında İstanbul dışında da açılmaya başlanmıştır. Açılan bu okullardan biri de Bolu'da olmuştur. 1889 yılına ait salnameye göre Dârülmuallimin Sıbyân'da, Muallim Ali Efendi görev yapmıştır⁵². Ayrıca İsmail Kemal Bey döneminde merkezde, çarşıya yakın mevkide bir kütüphane de faaliyete geçirilmiştir⁵³.

41 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 454.

42 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 411.

43 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 448.

44 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 417.

45 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 424-426.

46 İsmail Kemal Bey, 2016: 129.

47 Kılıç & Tarhan, 2014: 178.

48 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 407.

49 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 410; Konrapa, 1964: 562; Kazan, 2009: 31; Sezer, 2013: 510.

50 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 407. 1916 yılına ait Müstakil Bolu Salnamesine göre Bolu Mekteb-i İdâdî'nin açılış tarihiyle ilgili olarak; Bolu'da ilk Rüştiye Mektebinin açılış tarihinin belli olmadığı, İdâdî binasının inşasına 1884/1885 yılında başlandığı, 16 Aralık 1886 tarihinde ise rüştiye olarak eğitim-öğretim faaliyetlerine başlanmasına rağmen 3-4 ay sonra İdâdîye çevrildiği bilgileri yer almaktadır. Bk. Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdî 1916: 160 dipnot 28; Sezer, 2013: 511 dipnot 46; Kılıç & Tarhan, 2014: 178.

51 Eyice, 1975: 8; Konukçu, 1998: 94.

52 Kazan, 2009: 39.

53 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 410.

Bolu sancağında okulların bakımına harcanmak üzere aşar vergisinin bir kısmı kaynak olarak ayrılmıştır. Bolu Mutasarrıfı tarafından eğitim kurumları için kullanılan bir başka kaynak ise “yararlanacak asıl yapıların artık ortada olmadığı ve iradı nüfuz sahibi imtiyazlı şahıs veya ailelere giden vakıfların kazancına el konularak, bunların ilkokullar için kullanılması suretiyle” sağlanmıştır⁵⁴. Ayrıca geliri eğitim masraflarına harcanmak üzere İsmail Kemal Bey tarafından merkezde dört-beş dükkânı kapsayan bir han yaptırılmıştır⁵⁵.

İsmail Kemal Bey, Bolu merkez dışındaki kazalarda da eğitim kurumlarını faaliyete geçirmiştir. Ereğli’de bir Mekteb-i İbtidâî, Ereğli’ye bağlı bir nahiye olan Alaplı’da⁵⁶ ve Bartın merkezde rüştiyeler⁵⁷, Mudurnu’da 1885 yılında kâgirden birer İbtidâî ve rüştiye okulları açılmıştır⁵⁸. Ayrıca Amasra’da Mekteb-i Bahri’nin (Deniz) yapım çalışmaları sürmekteydi⁵⁹.

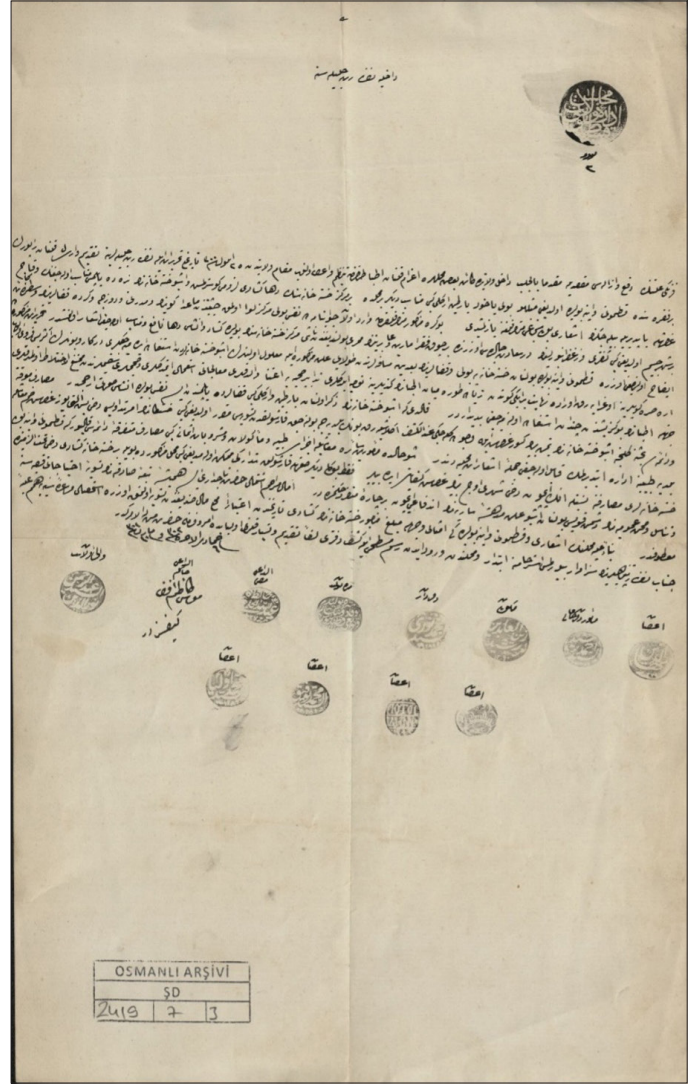
Sağlık Faaliyetleri

İsmail Kemal Bey’in Bolu Mutasarrıfı iken yapmış olduğu en önemli faaliyetlerden biri de Bolu’da kurmuş olduğu hastanedir. Bu hastane, sancakta yoğun bir şekilde görülen frengi hastalığının önlenmesi amacıyla alınan tedbirler kapsamında açılmıştır⁶⁰.

Frenginin ortadan kaldırılması için Kastamonu vilayeti dâhilinde bazı yerlere doktorlar gönderilmiştir. Ayrıca Kastamonu ve İnebolu’da olduğu gibi Bolu sancağı içerisinde yani Bolu kaza merkezi, Bartın, Ereğli ya da başka bir yerde hastanenin açılması düşünülmüştür. Fakat hastanenin nerede açılacağına dair ve yapılacak masraf hakkında Bolu sancağından bilgi istenilmiştir. Bunun üzerine Bolu’dan vilayete gönderilen cevapta; Bolu merkez dışında Göynük, Mudurnu, Düzce, Gerede kazalarıyla, Çankırı ya da Safranbolu’nun Dersaadet Caddesi üzerinde kurulması planlanan hastane için en uygun yer olarak Bolu kaza merkezi önerilmiştir. Çünkü Kastamonu veya İnebolu’da bulunan hastanelere Bolu’nun kazalarından gitmek oldukça çok zordu. Ayrıca köylere bazen giden, gittiğinde de ancak bir-iki gün kalan seyyar doktorların sağlık tedbirlerine ilişkin önerilerine hastaların uymadıkları görülmüştür. Bu nedenle seyyar doktorlarından da faydalanılamayacağı anlaşılmıştır. Dolayısıyla hastanenin Bartın, Ereğli gibi yerlerden ziyade Bolu kaza merkezinde yapılması Kastamonu vilayetince de uygun bulunmuştur. Yapılacak olan hastane için gerekli olan 70.000 kuruş belediyece karşılanacaktı. Hastanede görev alacak belediye doktorunun maaşı ise 500-600 kuruş civarında olacağı planlanmıştır. Ayrıca hastanede çalışacak memurların maaşının yanı sıra hastanenin yiyecek, içecek, tıbbi malzemeler gibi masrafların aylık 3.000 kuruş tutacağı hesaplanmış ve bu paranın da Mal Sandığından tedarik edileceği belirlenmiştir. Öyle ki hastanenin açılması, Bolu ve çevresindeki frengi “belasından” kurtulmanın tek yolu olarak görülmüştür⁶¹ (Resim 1). “Müthiş” derecede etkili olan frengiyle mücadele etmek amacıyla Bolu merkezde bir hastanenin açılması gerektiği Dâhiliye Nezâreti tarafından Tıbbiye Nezâreti’ne 2 Nisan 1885 tarihinde bildirilmiştir⁶². Sonuçta Frengi Hastanesi, Bolu’nun Uğurlu Nâib denilen havadar bir yerde kâgirden yapılmış, 30 yataklı olarak 1886 yılında açılmıştır⁶³. 1889’da hastanenin İdare Müdürü Said Efendi’dir⁶⁴.

Yol Çalışmaları

Yerel idari faaliyetler açısından değerlendirildiğinde İsmail Kemal Bey’in Mithat Paşa’dan etkilendiği ve benzer düşünceleri hayata geçirdiği anlaşılmaktadır. Mithat Paşa’nın 1864 yılında başlayıp, üç buçuk yıl sürdürdüğü Tuna Valiliği boyunca 3.000 kilometre yol ve 1.400 köprü inşa edilmiş, özellikle de şose yol yapımında önemli gelişmeler yaşanmıştır⁶⁵. Ayrıca Tuna vilayeti içerisinde bakım gerektiren yollar

Resim 1.

Bolu Frengi Hastanesi Hakkında. Bk. BOA, ŞD., nr. 2419/7-3.

54 İsmail Kemal Bey, 2016: 129.

55 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 410.

56 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 417.

57 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 424.

58 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 443.

59 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 426.

60 BOA, ŞD., nr. 2419/7-1.

61 BOA, ŞD., nr. 2419/7-3.

62 BOA, ŞD., nr. 2419/7-2.

63 Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rûmî 1341 Milâdi 1925: 227; Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 410.

64 Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı, Cilt: II (15-21): 406.

65 Baykal, 1964: 19; Kılıç, 2005: 107, 109.

onarımdan geçirilmiştir⁶⁶. Mithat Paşa gibi İsmail Kemal Bey de merkez ve kazalarda yol çalışmalarına önem vermiş ve Bolu'ya şose denilen yolu getiren kişi olmuştur.

İsmail Kemal Bey'in mutasarrıflığı döneminde Bolu sancağında yapılan yollar şöyledir:

Bolu-Düzce Yolu: 48 kilometredir. 1886 yılında yapımına başlanmış ve 1889'da açılmıştır. Üzerinde 83 adet köprü vardır. Bunların en büyüğü Asar suyu üzerindeki kısmen kâgir ayaklı köprüdür. Daha sonra ahşaptan yapılmış 60 metreye yakın uzunlukta köprü ilave edilmiştir⁶⁷. Şehrin batı tarafından gelen Düzce şosesi, zamanla şehrin gelişmesiyle birlikte kasabanın ortasından geçerek kasabayı ikiye ayırmış, şehrin önemli caddelerinden biri olmuştur⁶⁸.

Bolu-İlica Yolu: 1887 yılında yapımına başlanıp, aynı yıl bitirilmiştir. 5,57 kilometre uzunluğunda ve 7 metre genişliğindedir. Bu şose yolu, kasabanın güneyinden başlayarak kaplıcalara varmaktadır. Daha sonra yolun her iki tarafında meyveli ve meyvesiz ağaçlar dikilerek güzel bir görünüm alması sağlanmıştır⁶⁹.

Düzce-Akçaşehir Yolu: 37 kilometredir. 1886 yılında yapılmaya başlanmış ve bir yıl içerisinde tamamlanmıştır. Bu yol üzerinde 99 adet köprü vardır. Bunların en büyüğü Melen deresi üzerindeki 100 metrelik köprüdür⁷⁰.

Taraklı-Nallıhan Yolu: Göynük güzergâhında olduğu için Bolu ile ilişkilendirilmektedir. 1886 yılında açılmıştır ve üzerinde 281 adet köprü vardır⁷¹.

Bartın-Safranbolu Yolu: 25 kilometredir. 1887 yılında açılmıştır⁷².

Bartın-Amasra Yolu: 16 kilometre olup, 1888 yılında faaliyete geçmiştir⁷³.

Bu yollardan Bartın-Safranbolu ve Bartın- Amasra yolunun genişliği ortalama 7 metredir. Yolun 5 metresi şose, diğer iki taraftan birer metre meyillidir⁷⁴.

Eşkiya ile Mücadele

İsmail Kemal Bey'i mutasarrıflığı süresince meşgul eden sorunların başında Bolu sancağında görülen eşkiya hareketleri geliyordu. İsmail Kemal Bey'e göre Bolu'da eşkiya hareketleri şöyle işlemiştir:

"...idari, mali ve adli kurum çalışanları ile halkı temsil eden ileri gelenler arasında yağmaya dayalı bir yolsuzluk birliği kurulmuş ve bunların hepsi göz göre göre yapılır olmuştur. Her mıntıkaya mahalli yetkililer ile jandarma amirlerinin ve yörenin meclis temsilcilerinin örgütleyip koruduğu bir ya da birden fazla eşkiya çetesi düşüyordu. Aslında eşkiyalık düzeni bir sektör gibi işliyordu, her kamu idaresinin temsilcileri ile onların yerel ajanlarına belli paylar veriliyordu⁷⁵."

İsmail Kemal Bey döneminde Bolu sancağında nüfuz bakımından özellikle üç eşkiya grubu faaliyet göstermiştir. Bunlardan birincisi, Bolu ve çevresinde Zeybekeoğlu; ikincisi, Gerede kazasının kuzey kısmında Coş Ömer; üçüncüsü ise sancağın geri kalan kesimlerinde etkili olan Çerkez ve muhacirlerdir⁷⁶.

İsmail Kemal Bey'in göreve başlamasından birkaç gün evvel Çerkezlerden meydana gelen eşkiya grubu Devrek ile Zonguldak arasındaki bir mevkide kervana saldırmışlar, İsmail Kemal Bey'in göreve başlamasından kısa süre sonra da bu sefer Göynük taraflarında İstanbul'dan Ankara'ya giden devlet posta katarını gasp etmişlerdir. Saldırı sonucunda binlerce lira değerinde eşya taşıyan bavullar ele geçirilmiştir. İsmail Kemal Bey'e göre Gerede Kaymakamı gasp edilen eşyanın paylaşılması için çete elebaşlarıyla sık sık buluşmakta ve Düzce Kaymakamı da eşkiya ile iş birliği içerisindeydi. Hatta Düzce Kaymakamı'nın eşkiyayla sert bir tartışma yaşadığı bilgisi Mutasarrıfa sızdırılmıştır. Bunun üzerine İsmail Kemal Bey, eşkiya hareketlerine son vermek için gerekli vasıtaları Padişah'tan talep etmiştir. Padişah ise İsmail Kemal Bey'den tüm tedbirleri almasını ve emrine verilmek üzere iki süvari bölüğünün gönderilmesini sağlamıştır. İsmail Kemal Bey süvarilerin gelmesini beklemeksizin Düzce'ye gitmiş, burada Çerkezlerden bir atlı jandarma süvari birliği oluşturduktan sonra Bolu ile İzmit sancakları arasında yer alan Hendek'te tüm Çerkez, Abhaza liderlerini toplamış, onlara bu saldırıların vahametini anlatmış ve Padişahın kendisine vermiş olduğu kesin emri bildirmiştir. Öyle ki bu eşkiyalık hareketleri son bulmaz ise herkesin sorumlu tutulacağını ifade etmiştir. İsmail Kemal Bey, posta saldırısı gibi büyük saldırıların aşiret liderlerinin bilgisi dışında gerçekleşmeyeceğini ve bu nedenle suçluların yakalanması için yardım edilmesini aşiret liderlerinden istemiştir. Ayrıca Padişahın eşkiya hareketleriyle mücadele etmek üzere yeterli miktarda askeri kuvveti göndermekte tereddüt etmediğini ve gerekirse daha fazlasını gönderebileceğine de işaret etmiştir. Bunların dışında, "Padişaha karşı sadakat görevlerini yerine getirmedikleri için suça ortaklık ettikleri açık hale gelirse, bu kuvvet liderlere karşı kullanılacaktır." diyerek bir nevi gözdağı vermiştir. Bu kararlı duruş sayesinde aşiret liderleri, gerekenin yapılacağını Mutasarrıfa

66 Baykal,1964: 15.

67 Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdî 1916: 99.

68 Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rûmî 1341 Milâdî 1925: 268.

69 Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rûmî 1341 Milâdî 1925: 239, 268; Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdî 1916: 101. Kaplıcalar halka açık, kadın ve erkekler için ayrı ayrı faaliyet göstermiştir. Kaplıca yolunu çoğunlukla Bolu ve çevresindekiler kullanmıştır. Bk. Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rûmî 1341 Milâdî 1925: 249. Ayrıca kaplıcalarda yer alan kurnalar Mutasarrıfın adını taşımıştır. Özellikle kadınlar arasında "Kemal Bey Kurnası" ismiyle ün kazanmıştır. Bk. Konrapa, 1964: 562.

70 Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdî 1916: 99-100.

71 Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdî 1916: 100.

72 Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdî 1916: 101.

73 Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdî 1916: 101.

74 Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdî 1916: 101.

75 İsmail Kemal Bey, 2016: 125.

76 İsmail Kemal Bey, 2016: 125. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Rumeli, Kafkasya, Doğu Karadeniz ve Anadolu'dan gelenler Düzce, Ereğli gibi yerlerde iskân edilmişlerdir. Bolu kaza merkez mahallelerinden ziyade, merkeze bağlı köyler veya nahiyelerde yerleşmeler gerçekleşmiştir. Bu muhacirler içerisinde Kafkasya'dan Çerkezler, Abazalar, Gürcüler, Ahıska'lılar; Kırım ve Romanya'dan göç eden Tatarlar yer almaktadır. Bk. Konukçu, 1998: 92; Süme, 2013: 37.

bildirerek toplantıdan ayrılmışlardır. Birkaç saat sonra gece yarısı gibi aşiret liderleri yanlarında çete elebaşları ve üyelerinden çok sayıda kişiyle birlikte dönmüş, çalınan altınların büyük bir kısmını beraberinde getirmişlerdir. Yine aşiret liderlerinin yardımıyla çete takibi yapılmış, kaçmaya çalışan bir çete lideri Sakarya nehrinde boğulmuş halde diğerleri ise sağ yakalanmıştır. Ayrıca gasp edilen malların tamamı geri alınmıştır⁷⁷.

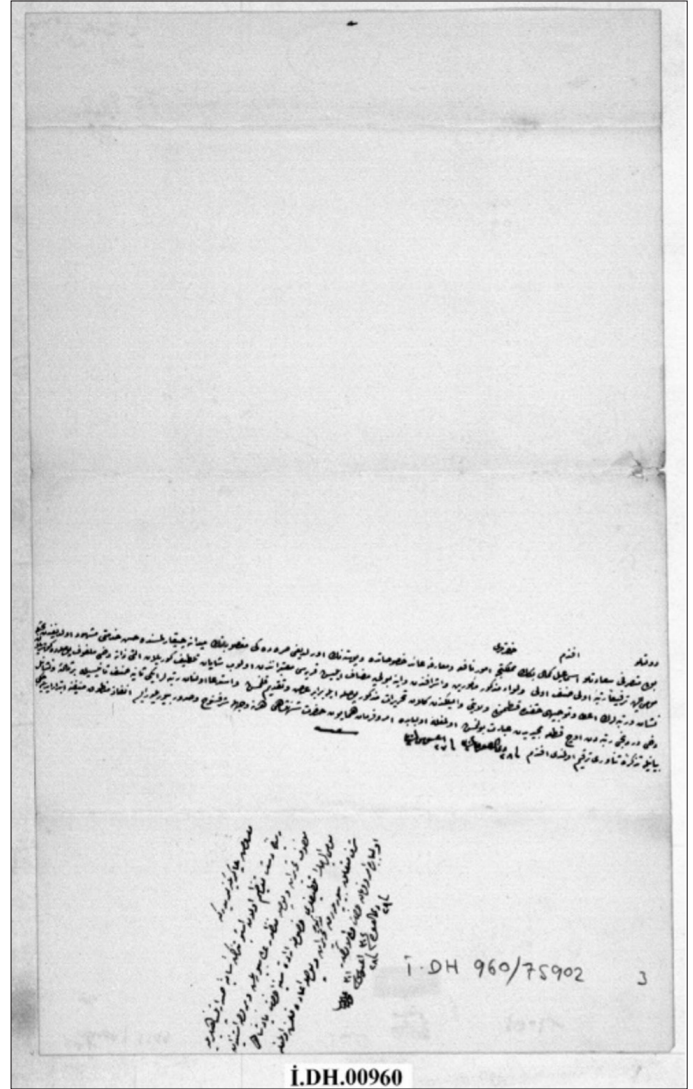
İsmail Kemal Bey'in eşkiya ile mücadele yollarından birisi de yardım edenleri ödüllendirmek olmuştur. Bu amaçla Gerede kazasında faaliyet gösteren ünlü eşkiya Hamadlı Mehmet'i canlı, Ahmet'i ise ölü olarak yakalayan Salur köyünden Ömer Beyoğlu Mehmet Ali Ağa ile 3 arkadaşı mükâfatlandırılmıştır⁷⁸.

Çerkez liderlerinden ve aynı zamanda Padişahın baş çuhadarı İlyas Bey'in sütkardeşi olan biri, elinde II. Abdülhamit'in muhafız birliğinin komutanı Arnavut asıllı Tahir Paşa'nın⁷⁹ yazdığı mektupla İsmail Kemal Bey'e gelmiştir. Bu kişi suç işlemeye tövbe ettiğini bildirmiş ve suç ortaklarının yakalanması için yardım etmeyi teklif etmiştir. İsmail Kemal Bey, "hemşerisi" Tahir Paşa'nın sözünü yerine getirmek ve adaletin yararına olduğu için mektup getireni serbest bırakmıştır. Fakat Düzce'de telgraf memurlarından biri, bu kişiyi Zonguldak taraflarında bir kervana saldıran çete lideri olarak tanıdığından tutuklatmış ve mutasarrıflığa getirilmesini sağlamıştır. Bu sıralarda pazar kurulduğu için kalabalık bir halk yığını da çete liderini görmüştür. Oluşan manzara karşısında Mutasarrıf şaşırılmış halde ne yapacağını bilememiştir. Çünkü eşkiyaların yakalanmasına yardımcı olanlar, suça karışsa dahi ceza almayacakları ve suçluların yakalanmasına yardım edenlere de 40 lira ödül verileceği mutasarrıflık ilanında belirtilmiştir. Yine de ilanda belirtildiği üzere verilen sözler yerine getirilmiştir. İsmail Kemal Bey'e göre bu olaydan sonra Çerkezler, Mutasarrıflığı süresince bir daha eşkiya hareketlerinde bulunmamış, hatta asayişin sağlanmasında yetkililere yardımcı olmuşlardır⁸⁰.

İsmail Kemal Bey, Bolu sınırları içerisinde eşkiya takibi için 27.308, yine sancak dâhilinde gerekli görülen yerlere gidiş-dönüş harcırahı olarak 1.575, posta arabalarını gasp edenleri yakalanmalarında emeği geçenlere ödül olarak 8.000 olmak üzere toplam 36.883 kuruş harcama yapmıştır⁸¹.

Eşkiya ile mücadelede göstermiş olduğu başarılar ve sancağın imar faaliyetlerinden dolayı İsmail Kemal Bey ve etrafındaki şahıslar ödüllendirilmiştir. Kastamonu vilayetinden Sadâret'e gönderilen 26 Ağustos 1885 tarihli yazıda; İsmail Kemal Bey'in gösterdiği başarılar anlatılmış ve "hâiz olduğu dirâyetin arz ve tarifine hâcet yoksa da" postayı gasp edenlerin yakalanmasında olağanüstü gayretlerinin olması, sancak merkezinde ve bazı kazalarda yol yapımları, eğitim kurumlarının açılmasında, halkın mutluluğu ve memleketin imar edilmesindeki katkıları nedeniyle Padişahın takdirini kazanmış olduğuna yer verilmiştir. Bundan dolayı İsmail Kemal Bey, rütbe-i evveli sâniyinden yükseltilerek birinci derece ülâya terfi etmiştir. Ayrıca İsmail Kemal Bey dışında 6 kişi daha hizmetlerinden dolayı ödüllendirilmiştir. Bu kişilerin isimleri ve aldıkları nişanlar şöyledir: Bolu Müdde-i Umûmî Muâvini Hikmet Bey rütbe-i sâniye; Bartın Kaymakamı Şükrü Bey rütbe-i sâniye; Bartın eşrafından Dervişzâde Ali Efe dördüncü rütbeden mecîdî; Bartın Meclis-i İdare azası Mustafa Efendi rütbe-i sâlise; yine Bartın Meclis-i İdare azası Hakkı Efendi dördüncü rütbeden mecîdî ve İlisli (Uluslu) Hacı İsmail Efendi dördüncü rütbeden mecîdî⁸² (Resim 2). İsmail Kemal Bey, eşkiyaya karşı göstermiş olduğu başarılarından dolayı Padişah tarafından yine takdir edilmiş ve kendisine ikinci rütbeden mecîdîye nişanı verilmiştir.⁸³

İsmail Kemal Bey Bolu Mutasarrıfı iken ailesi İstanbul'da yaşamaktaydı. Çocuklarından birisi⁸⁴ attan düştüğü için ciddi şekilde yara-

Resim 2.

Bolu Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey'in Terfi Etmesi Hakkında. Bk. BOA, İ. DH., nr. 960/75902-3.

77 İsmail Kemal Bey, 2016: 125-126.

78 BOA, DH. MKT., nr. 2200/52-1.

79 II. Abdülhamit'in güvenliğini çoğunluğunu Arnavutların oluşturduğu Türk, Boşnak, Çerkezlerden meydana gelen Muhafız Birliği sağlamıştır. Bu birliğin başında yer alan Tahir Paşa, henüz II. Abdülhamit tahta çıkmadan önce ona bağlılığını bildirmiş, Padişahın güvenini kazanmış bir kişidir. Tahir Paşa istediğinde doğrudan doğruya Padişahı görme imkânına sahip olmuştur. Bk. Tahsin Paşa, 2017: 173.

80 İsmail Kemal Bey, 2016: 127.

81 BOA, DH. MKT., nr. 2196/11-1.

82 BOA, İ. DH., nr. 960/75902-1; BOA, İ. DH., nr. 960/75902-2; BOA, İ. DH., nr. 960/75902-3.

83 BOA, İ. DH., nr. 978/77249; İsmail Kemal Bey, 2016: 128.

84 İsmail Kemal Bey'in 6 erkek ve 4 kız çocuğu vardı. Bk. İsmail Kemal Bey, 2016: 28.

lanmıştı. Çocuğunu tedavi ettirmek, kızlarının özel işleri için Mart 1888 tarihinde İstanbul'a gitmek istemiştir. Fakat mutasarrıf olarak da sorumluluklarını yerine getirmesi gerekiyordu. Bu doğrultuda ağnam sayımını yapmış, fakat âşar ihalesi ile yol inşa çalışmalarını mayıs aydan önce başlatmalıydı. Dolayısıyla İsmail Kemal Bey, mayıs ayı girmeden döneceğini belirterek, 30-40 gün izin verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Kastamonu vilayeti durumu Dâhiliye Nezâreti'ne iletmış ve 40 gün izin verilmesini talep etmiştir⁸⁵. Bu talep karşılıksız kalmamış ve İsmail Kemal Bey'in izin isteği merkez tarafından onaylanmıştır. Fakat martta başlayan izin talep yazışmalarının sonuçlanması, nisan ortalarını bulmuştur⁸⁶. İstanbul'a beklediğinden geç giden İsmail Kemal Bey'in yeniden görev başına dönmesi de uzun sürmüştür. Hatta göreve başlaması için kendisine birçok kez yazı yazılmıştır. Özellikle Kastamonu Valisi Abdurrahman Paşa, Bolu'da eşkiya hareketlerinin yeniden ortaya çıkması nedeniyle, İsmail Kemal Bey'den bir an evvel dönmesini istemiştir⁸⁷. Ayrıca Kastamonu valiliğine göre Bolu sancağı dâhilinde meydana gelen eşkiya hareketlerine karşı birtakım tedbirler alınmış ise de güvenlik güçlerinin sayıca az olması, kesin bir başarı elde edilmesini engellemiştir. Askeri gücün yetersizliği üzerine, siviller arasından sayıları 30 ilâ 40 arasında değişen ve martini tüfekleriyle donatılmış yerel bir güç meydana getirilmiştir. Bunun yanında askeri kuvvetlere yardımcı olması için Mudurnulu sivillerle birlikte eşkiya takibinde bulunulmuş, hatta bu takiplerde yaralananlar olmuştur. Ayrıca Ankara vilayetinden sayısı bini aşan askeri kuvvet gönderilmesi talep edilmiştir. Kastamonu valiliği alınan bütün bu tedbirlere rağmen eşkiya hareketlerine son verilemediği için İsmail Kemal Bey'in askeri bir kuvvetle İstanbul'dan hemen dönmesini 19 Temmuz 1888 tarihli yazıyla istemiştir⁸⁸.

Yine Bolu'da görülen eşkiya hareketlerini ortadan kaldırmak için gerekli tedbirlere ilişkin Kastamonu vilayetinden gönderilen yazılar, Meclis-i Vükelâ'da kabul edilmiş ve Padişah tarafından da onaylanmıştır. Yerel jandarma gücünün artırılması, geçici olarak merkezden kuvvet gönderilmesi ve askeri güçlerin modern silahlarla donatılması alınacak tedbirler arasında yer almıştır. İfade edilenlerin dışında Bolu Mutasarrıfının görev yerine bir an evvel dönmesi gerektiği yeniden belirtilmiştir⁸⁹. Nihayet İsmail Kemal Bey, tartışmalı da olsa modern silahlarla donatılmış bir süvari birliğiyle Bolu'ya dönmüştür. Şöyle ki; Süvari Bölüğüne modern martini silahlarının verilmesini emreden Padişaha Harbiye Nâzırı itiraz etmiş, hatta bu nedenle Nâzır, Sadrazam Kâmil Paşa'ya rahatsızlığını bildirmiş ise de istediği sonucu alamamıştır⁹⁰. Nâzırın rahatsızlığı sadece silahların verilmesiyle ilgili değildi. Ayrıca asker istenmesine de karşıydı. Harbiye Nâzırına göre eğer eşkiya hareketlerine karşı mücadelede böyle bir yol benimsenirse, her tarafa asker gönderilmesi gerekiyordu. Fakat bu durumun yaşanmaması için jandarmanın tam anlamıyla güçlendirilmesi ya da gerekli paranın tedarik edilmesiyle, eşkiya takibinde kullanılmak üzere asker istihdam edilmeliydi⁹¹.

İsmail Kemal Bey'in Bolu'ya dönmesinden sonra eşkiyayla mücadelede neler yapıldığına ilişkin 3 Eylül 1888 tarihinde Padişah makamını bilgilendirecek bir yazı gönderilmiştir. Yazıda; Bolu, Mudurnu, Göyük, Düzce taraflarında asayiş ihlal eden eşkiya çetelerinden 8 kişilik bir grup ile Ankara'nın Nallıhan kazası ahalisinden Tekyeli Mehmet'in riyasetinde bulunan eşkiyanın yakalanması için askeri kuvvet gönderildiği belirtilmiştir. Ayrıca birkaç şüpheli kimsenin tutuklandığı, diğerlerinin de yakında yakalanacağı ifade edilmiştir. Bolu'nun çevre köylerinden olup, Bolu dağı ile Milanağzı ve Dokurcun taraflarında haydutluk yapan 18 kişilik eşkiya grubunun üzerine gidilerek bir kısmının sağ olarak yakalandığı ve Bolu'da güvenliğin sağlandığı yer almıştır⁹². Bu durum Dâhiliye Nezâreti'nce memnuniyet verici gelişmeler olarak görülmüştür⁹³. Buna benzer eşkiya takiplerine ilişkin bilgiler Kastamonu vilayeti tarafından da Dâhiliye Nezâreti'ne iletilmiştir. Nezâret ise eşkiya takibinin devam edilmesini ve sonucun bildirilmesini 29 Eylül 1888 tarihli yazıyla Kastamonu vilayetinden talep etmekteydi. Kastamonu vilayetinin Dâhiliye'ye aktardıkları ise şöyledir⁹⁴:

"6 Eylül sabahı 12 eşkiya İzmit tarafından gelerek, Bolu mutasarrıflığına bağlı Mudurnu kazasının Beytimurlar köyünden Rağıp Efendi ile bir başkasının çocukları olan 13 yaşlarında Nuri ve Ali isimlerinde 2 kişiyi kaçırdılar. Bunun üzerine 25 kişiden oluşan bir süvari birliği, Düzce dağı taraflarında Karakaya'ya gitmek üzere iken eşkiyalar Darıyeri ormanında kısırılmış ve çocuklar kurtarılmıştır. Yakalanan 2 eşkiyanın üzerinden 3 martini, 1 winchester, birkaç revolver silah ve bıçaklar çıkmıştır. Kaçan diğer eşkiyaların takipleri sürmektedir. Mutasarrıf İsmail Kemal Bey'in Mudurnu'dan bildirdiğine göre ise; bu eşkiyalar yakın zamanda Kataroğlu Mustafa'yı öldürenlerdir. Çünkü Adapazarı'ndan Mudurnu'ya getirilip 10 gündür Bolu hapisanesinde yatan bu eşkiyalar, kaçırdıkları Mustafa'nın kızı ile çobanla yüzleştirilerek, cinayeti işlediklerini itiraf etmişlerdir.

23 Eylül akşamı Mudurnu pazarından Nallıhan'a giden yolcunun Mudurnu'ya iki saat mesafede olan Aktaş boşazında soyulduğu anlaşılmıştır. Bunu gerçekleştirenlerden 3'ü yakalanmıştır.

24 Eylül'de 8 kişilik bir eşkiya grubu; Göynük ile Nallıhan arasında Mudurnulu Katırcı Yuvanoğlu'nun bazı mallarını gasp etmişler ve Karahisar'a doğru kaçmışlardır. Bu sıralarda Aktaş'ta bulunan Göynük Kaymakamı da bir süvariyle takibe başlamıştır. Eşkiyanın Eskişehir taş ocaklarında çalışan işçilerden olduğu anlaşılmış, önlüklerinin kesilmesi için Eskişehir ve Nallıhan kaymakamlıklarına telgraf çekilmiştir."

Yukarıda görüldüğü üzere Bolu sancağı dâhilinde yerel makamlar, eşkiya takibinde koordineli olarak hareket etmişler ve başarı da sağlamışlardır. Ayrıca yakalanan eşkiyaların üzerlerinden çeşitli marka silahlarının çıkması dikkat çekicidir.

85 BOA, İ. DH., nr. 1076/84458-1.

86 BOA, İ. DH., nr. 1076/84458-2; BOA, DH. MKT., nr. 1504/93; BOA, DH. MKT., nr. 1497/6.

87 İsmail Kemal Bey, 2016: 130.

88 BOA, DH. MKT., nr. 1523/31. İsmail Kemal Bey'in geri dönmesiyle ilgili yazı için bk. BOA, DH. MKT., nr. 1524/120.

89 BOA, DH. MKT., nr. 1525/55; BOA, Y.MTV., nr. 34/30.

90 BOA, DH. MKT., nr. 1525/41; İsmail Kemal Bey, 2016: 130. Eşkiyayla mücadelede gösterilen başarı üzerine süvari bölüğünün görev süresi uzatılmıştır. Bk. BOA, MV., nr. 50/37.

91 BOA, Y.MTV., nr. 38/22-1; BOA, Y.MTV., nr. 38/22-2.

92 BOA, Y.PRKUM., nr. 12/125.

93 BOA, DH. MKT., nr. 1543/58.

94 BOA, DH. MKT., nr. 1549/46-1; Dâhiliye Nezâreti'nin Kastamonu vilayetine gönderdiği 1 Ekim 1888 tarihli yazıda, eşkiya takibine devam edilmesi istenmiştir. Bk. BOA, DH. MKT., nr. 1549/46-2; BOA, DH. MKT., nr. 1549/46-3.

İsmail Kemal Bey'in Uygulamaları ve Açılan Soruşturmalar

İsmail Kemal Bey, Bolu sancağında eşkiyalığa son verdikten sonra sıranın halkın yerel yöneticilere olan güvenini kazanmaya geldiğini ifade etmiş, yöneticilerin görevlerinin adalet dağıtmak ve insanlara eşit davranmak olduğunu belirtmiştir. Bu hedef doğrultusunda ilk olarak idari ve adli kurumlarda görev yapan memurların bazılarını işten uzaklaştırmış, yerlerine sicili temiz olanları getirmiştir. Ayrıca dilkeçe sahiplerine ve vergi mükellefleri için araçlar olmaksızın doğrudan Mutasarrıf ve diğer memurlarla görüşme fırsatı veren bir sistem kurmuştur. Böylece bu kişilerin haklarını korumaları amaçlanmıştır. Bunların dışında, Mutasarrıfın başkanlığında vergi dağıtım heyetleri aracılığıyla vergiler eşit bir şekilde alınmaya çalışılmıştır⁹⁵.

İsmail Kemal Bey'in görevden aldığı yerel yetkililerden birisi Düzce eski Kaymakamı Ali Nihat Efendi'dir. Ali Nihat Efendi'nin görevinden azledilmesi olayı, Şûrâ-yı Devlet'e kadar gitmiştir. Ali Nihat Efendi'nin Şûrâ-yı Devlet'e gönderdiği yazıda; görevde bulunduğu 8,5 ay boyunca asayişin sağlanmasında elinden geleni yaptığını, hatta postayı gasp edenlerin yakalanmasından dolayı ödüllendirilenlerin⁹⁶ içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla durum böyle iken hakkında herhangi bir şikâyetin olmamasına rağmen görevden neden alındığını⁹⁷ anlam veremediğini belirtmiştir⁹⁸. Ayrıca kendisine yöneltilen iddiaları kabul etmediği gibi İsmail Kemal Bey hakkında da suçlamalarda bulunmuştur. Ali Nihat Efendi'ye göre aralarında postayı gasp edenlerin de olduğu 8 eşkiyayı teslim etmesine rağmen İsmail Kemal Bey'in eşkiyaları serbest bıraktığını söylemiştir⁹⁹. Ali Nihat Efendi, Vilayet İdare Meclisi'nin tarafsızlığından emin olmadığından ve kendisini düşman olarak gören hâkimlerin vereceği kararın gerçeği yansıtmayacağından kendisini yargılayacak yerin¹⁰⁰ Düzce'ye yakınlığı nedeniyle İzmit İdare Meclisi'nde veya belirlenecek başka bir yerde yapılmasını talep etmiştir¹⁰¹. Dâhiliye Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e gönderdiği 23 Mart 1886 tarihli yazıda ise; Kastamonu vilayetince yapılan soruşturma neticesinde Ali Nihat Efendi'nin rüşvet karşılığında bazı eşkiyaların faaliyetlerine göz yumduğu ve onları bilerek yakalamadığı belirtilmiştir¹⁰².

Bolu Mutasarrıfı tarafından memuriyetine son verilen bir başka yerel görevli Gökçesu nahiyesi Müdürü Salih Bey'dir. Mağdur edildiğini söyleyen Salih Bey, durumunu bir arzuhal ile Dâhiliye Nezâreti'ne bildirmiştir. Nezâret ise Kastamonu vilayetinden soruşturma açılmasını ve sonucun bildirilmesini istemiştir¹⁰³.

İsmail Kemal Bey'in yerel idareciler dışında görevinden aldığı kişiler arasında öğretmenler de bulunmaktadır. Bu duruma örnek olarak Düzce'deki Rüştîye Mektebi öğretmenlerinden Mehmet Nazım Efendi verilebilir. Yalnız Mehmet Nazım Efendi'nin keyfi olarak ve usullere uygun olmayacak bir şekilde görevden alındığı yazışmalardan anlaşılmıştır. Bu nedenle Dâhiliye Nezâreti Kastamonu valiliğini uyarmış, Mutasarrıfın kendi kendine ve makamlara danışmadan görevden azletme işleminin kanunlara aykırı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca böyle bir kararın Maârif Nezâreti tarafından verilebileceğini de ifade etmiştir. Bu nedenle İsmail Kemal Bey'in uyarılmasını, eğer görevden alımlar gerçekleşecek ise de usulüne göre ve nedenleri açıklanarak, ancak Maârif Nezâreti'ne müracaat edilmesiyle mümkün olabileceği belirtilmiştir¹⁰⁴. Benzer bir uyarı Sadâret makamı tarafından da yapılmış ve sonuçta Mehmet Nazım Efendi Mudurnu'daki Rüştîye Mektebine tayin edilerek, öğretmenliğe geri dönmüştür¹⁰⁵.

Medrese öğrencileri de yol inşaatında çalıştırıldıkları için İsmail Kemal Bey'den Dâhiliye Nezâreti'ne başvurarak şikâyette bulunmuşlar, Nezâret de öğrencilerin bu gibi işlerden muaf olduklarına ilişkin Meşihat makamından çıkan yazıyı Kastamonu vilayetine göndererek, gereğinin yapılmasını istemiştir¹⁰⁶.

İsmail Kemal Bey hakkında yapılan bir başka şikâyet ise Filyos İskeleyi'nde rüsumat memuru olarak çalışan birisinden gelmiştir. Yapılan soruşturma neticesinde suçlamaların gerçeği yansıtmadığı belirlenmiştir¹⁰⁷.

17 Eylül 1887 tarihinde Dâhiliye'den Kastamonu vilayetine gönderilen yazıda; Bolu Mutasarrıfının fakir halktan¹⁰⁸ rüşvet aldığı ve hızla zenginleştiği yönünde şikâyetlerin olduğu belirtilmiş ve soruşturma yapılması istenmiştir¹⁰⁹. Bunun üzerine soruşturma için Vilayet Evkaf'ın muhasebecisi Neşet Efendi görevlendirilmiştir¹¹⁰. Soruşturma sonucunda ise şikâyetlerin asılsız olduğu, Mutasarrıfın faydalı hizmetlerde bulunarak sancağın aşar vergisini arttırdığı ifade edilmiştir¹¹¹.

Düzce'deki Çerkez muhacirleri adına Hasan Hüsnü ile Düzce kazası halkını temsil eden Mehmet ve Hakkı Beylerin, Bolu Mutasarrıfının mezâlimde bulunduğu dair şikâyetleri olmuştur. Dâhiliye Nezâreti de şikâyetlerin araştırılması için Kastamonu vilayetinden gerekli

95 İsmail Kemal Bey, 2016; 128-129.

96 Bu bilgi için ayrıca bk. BOA, ŞD., nr. 2503/23-5.

97 Anayasanın 41. maddesine dayanarak görevden alınmıştır. Bk. BOA, ŞD., nr. 2503/23-2. Bu madde şöyledir: "Memurun âmirine hümet ve riayeti lâzmeden ise de itaati kanunun tâyin ettiği dâireye mahsustur. Hilâfi kanun olan umurda Âmirine itaat mes'uliyetten kurtulmağa medar olamaz.". Bk. Kili- Gözübüyük, 1985: 35.

98 BOA, ŞD., nr. 2503/23-4.

99 BOA, ŞD., nr. 2503/23-2.

100 BOA, ŞD., nr. 2503/23-7.

101 BOA, ŞD., nr. 2503/23-2.

102 BOA, ŞD., nr. 2503/23-3.

103 BOA, DH. MKT., nr. 1591/37.

104 BOA, DH. MKT., nr. 1654/1-1.

105 BOA, MF. MKT., nr. 115/30-1. Mehmet Nazım Efendi görevine döndüğü gibi 21 Mart 1889 -20 Şubat 1890 tarihleri arasında alamadığı maaşları da talep etmiştir. Ayrıca Mutasarrıf tarafından yerine atanan Abdurrahman Efendi'nin öğretmenlik yapacak nitelikte olmadığını da belirtmiştir. Bk. BOA, MF. MKT., nr. 129/35-2.

106 BOA, MF. MKT., nr. 1641/71.

107 BOA, DH. MKT., nr. 1692/62.

108 Konrapa'nın "Bolu Tarihi" adlı eserinde İsmail Kemal Bey hakkında; "Fukara babası imiş. Rivayetlere göre zenginleri vurur, fakat fakirlere yardım edermiş." ifadelerine yer vermektedir. Bk. Konrapa, 1964: 563.

109 BOA, DH. MKT., nr. 1692/62.

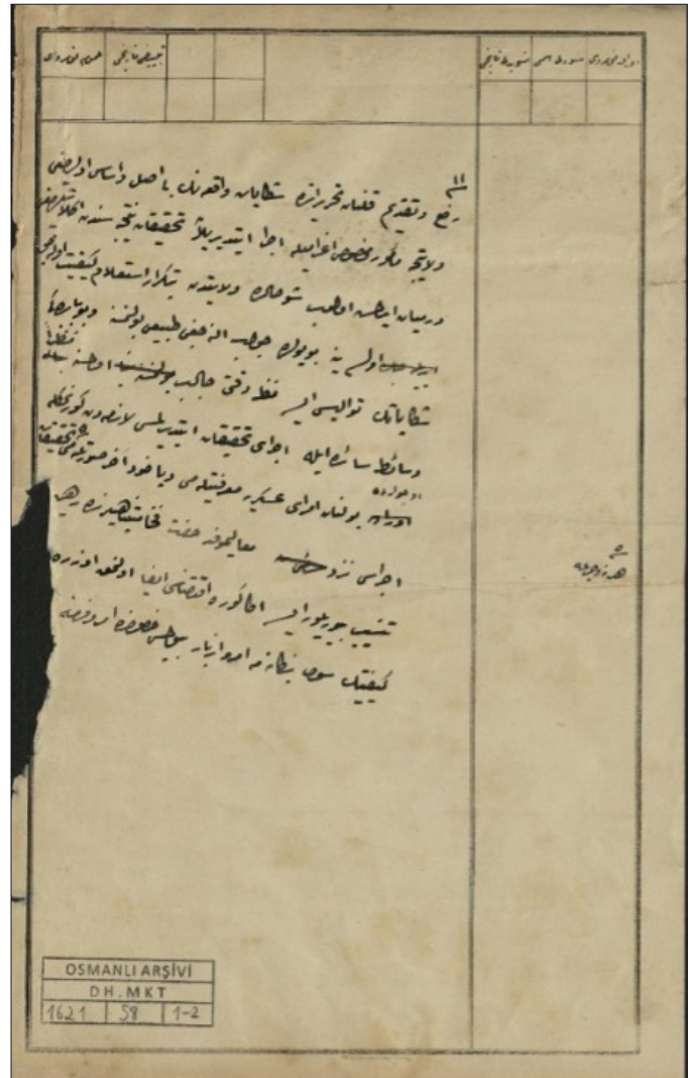
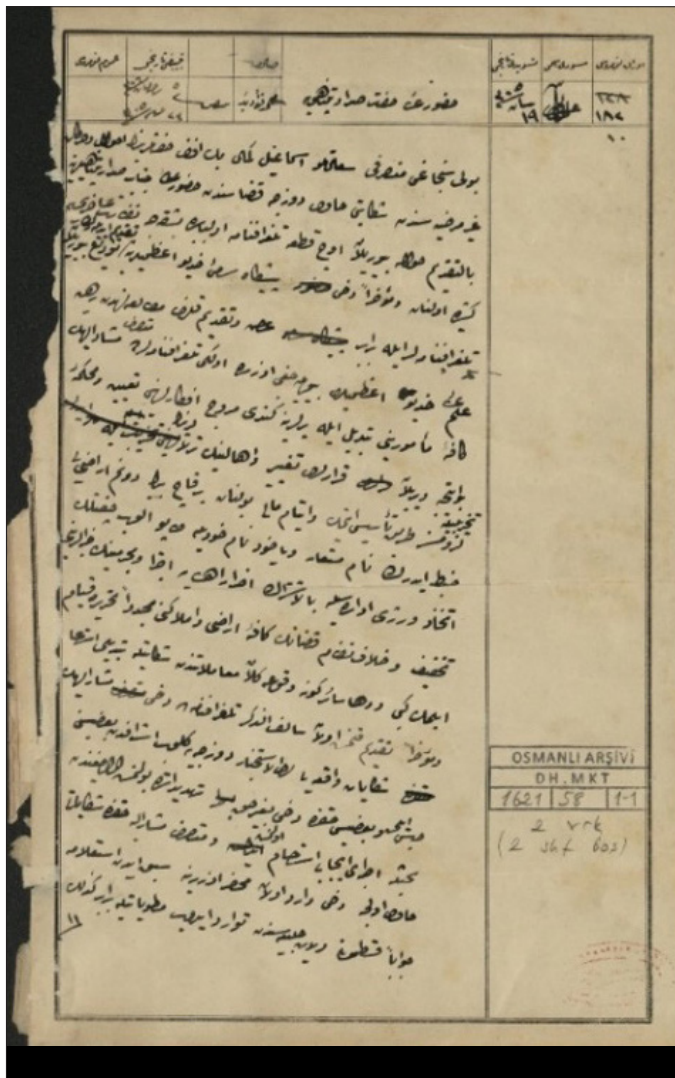
110 BOA, DH. MKT., nr. 1476/101; BOA, DH. MKT., nr. 1485/44; BOA, DH. MKT., nr. 1498/40.

111 BOA, DH. MKT., nr. 1566/22.

soruşturmanın yapılmasını talep etmiştir¹¹². Fakat vekiller, İsmail Kemal Bey'in görevde bulunduğu sürece soruşturmanın tarafsız bir şekilde yürütülemeyeceği için üstü kapalı olarak ifade etmişler ve görevden alınmasını istemişlerdir¹¹³. Soruşturmada bahsi geçen iddialar ise şunlardır:

- Memurları keyfi olarak görevden almak ve yerlerine başkalarını atamak,
- Bidâyet Mahkemesinin verdiği kararları değiştirerek ahalinin tarlaları üzerinde gereksiz yol yapılmasını sağlamak,
- Eytama ait birkaç dönüm araziye zapt ederek takma isimlerle ya da kendi adına tapu çıkarmak,
- Reji idaresiyle anlaşarak ahaliyi icra yoluyla zarara sokmak,
- Suçluların cezalarını hafifletmek,
- Kazaya ait arazi ve emlâkın kanunlara aykırı bir şekilde sayımını yapmak¹¹⁴ (Resim 3).

Soruşturma sonucunda İsmail Kemal Bey'e yönelik suçlamalar asılsız çıktığı gibi hakkında yapılan şikâyetlerin kin ve düşmanlıktan ileri geldiği belirtilmiştir. Ayrıca yürütülen soruşturma sırasında Düzce ve çevresinde görev yapan bazı memur ile kâtiplerin yolsuzluk yaptıkları, bölge muhtarları tarafından belirtilmiştir¹¹⁵. Neticede Dâhiliye Nezâreti'nin Sadâret'e gönderdiği 23 Şubat 1890 tarihli yazıda; İsmail Kemal Bey'in asayışı sağladığı, eğitim kurumları ve yol yapımını arttırdığı, bu gibi hususlarda olağanüstü gayret gösterdiği belirtilmiş, şikâyetlerin ise âşar mültezimlerinden Bolulu Mustafa Efendi'nin halkı teşvik etmesinden kaynaklandığı ifade edilmiştir¹¹⁶.

Resim 3.

Bolu Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey Hakkında Yapılan Şikâyetlerin Asılsız Çıkması Hakkında. Bk. BOA, DH. MKT., nr. 1621/58-1-2.

112 BOA, DH. MKT., nr. 1665/10.

113 BOA, DH. MKT., nr. 1654/5.

114 BOA, DH. MKT., nr. 1621/58-1-2.

115 BOA, DH. MKT., nr. 1638/29-1-2.

116 BOA, DH. MKT., nr. 1702/65.

Bolu Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey hakkında şikâyetlerin bir türlü bitmek bilmemesi üzerine Bolu Tâlî Komutanı Mirliva Mehmet Mustafa tarafından da soruşturma gerçekleştirilmiştir. 2 Kasım 1889 tarihli soruşturma sonucunun başlığı da dikkat çekicidir: “Bolu Mutasarrıfı İsmail Kemal Beyefendi lehinde ve aleyhinde gelen evrakın içerik olarak tarafsız, maksatsız ve gizli olarak tahkikat neticesinde elde edilen sonuç” şeklindedir. Yapılan soruşturma neticesinde şu ifadelere yer verilmiştir¹¹⁷:

“Mutasarrıf Bey hakkında düşüncesine aykırı bulunanları aza tayin etmeyip, istediği kişileri seçtiği belirtilmektedir. 1886 ve 1887 yıllarında mahalli idare ve Bidâyet Mahkemesi için seçimleri Bolu'nun köklü ailelerinden biri olan Çıkrınlarlı Tevfik Bey ve mahkeme Başkâtibi Nafi Efendi tam oy ile kazanmıştır. Fakat bunların yerine başkalarının atandığı ve seçimlerde hile olduğuna dair şimdiki tahrirat kaleminde yer almadığından iddialar sözde kalmaktadır.

İsmail Kemal Bey'in Filyos ve çevresinde hızar fabrikaları olduğu iddiasına gelince; kendisine tahsis edilen ve verilen 5.000 kuruş maaşın yetersizliğinden dolayı ticarete mecbur olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle Derdin, Filyos ve Bartın çevresinde olan değirmenlerle; birçok fabrika ve hızarla kereste ticaretine¹¹⁸ girdiği anlaşılmıştır. Hatta bazı yerlerde kereste depo yerlerinin ve amelelerin kalması için han inşasına elverişli mahalleler belirlemek üzere kanuna aykırı olarak Reis-i sâniyi kendisine vekil tayin etmiştir. Ereğli, Bartın, Filyos, Ormancık ve Hamidiye'ye, sahilten Akçaşehir yoluyla da Düzce'deki Derdin dağlarındaki ormanlarda 5-6 ay kaldıktan sonra memuriyetine dönmüştür. Dolayısıyla belirtilen gezi, soruşturma memurunun yazısındaki gibi âşar ihalesi, yol ve köprü yapımı, güvenliğin sağlanması için olsaydı, idari yönetiminde olan Gerede, Mudurnu ve Göynük kazalarına da gitmesi gerekirdi.

Karakinoğlu tarlasında bulunan ve tahkik memurunun yazdığı raporda tamamen varlığı inkâr edilen büyük antika taşın (tarihî eser) araştırılması için Gökçesu'ya gidilmiştir. Adı geçen taşın çıktığı, 1,5 zirâ¹¹⁹ eninde ve yarım zirâ tahtında, boz renkli ve yarım derece parlak, mermerden yapılmış bir taş olup, taşın üzerinde Hz. Meryem ve Hz. İsa'ya ait resimlerin olduğu yerli bir Hristiyan tarafından ifade edilmiştir. Mutasarrıf Bey, belirtilen taşı Bolu'ya hükümet konağına getirmek üzere bir memur görevlendirmiştir. Bu iş için Karakinoğlu es-Seyid Ahmet Ağa'nın damadı Hüseyin'in arabası kullanılmıştır. Fakat burada yapılan aramalar sonucunda taş bulunamamıştır. İsmail Kemal Bey, taşın okulun önünde diğer taşlarla korunduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine arabacı Hüseyin tekrar çağırılmış, Mekteb-i İdâdî'nin önü ve depoları aranmıştır. Fakat taşın olmadığı anlaşılmıştır.

İsmail Kemal Beyefendi'nin reji idaresinden maaş aldığı iddiasına gelince; daima reji idaresini himaye ettiği ve kurallara fevkalade dikkat ettiği söylenmektedir. Ayrıca reji idaresinden aylık 30 lira maaş aldığını bildirmektedir. Buradaki ahalinin İsmail Kemal Bey tarafından zulüm gördükleri iddiası doğru değildir. Reji idaresinin kolcuları şahsi husumetleri olan kimse-leri cezalandırmak için arama sırasında kişilerin koynuna veya başka bir yerine tütün sıkıştırarak 'üzerinde bulduk.' diyerek para cezası vermek üzere idarehaneye götürmüşlerdir. Burada da suçlamalar kabul edilmeyince, bu sefer de 'karşı geldin.' denilerek dövdüklerine şahit olunmuştur. Ayrıca suçlanan kişiler para cezasının iki katına çıkarılacağı korkusuyla yetkili makamlara başvurmaktan, haklarını aramaktan sakındıklarını üzümlere bildiririm. Bundan iki ay önce Düzce'de Asar köyünden Ahmet, Tahir ve Salih isimli kişiler Bolu'nun Salıbeyler köyü civarında tütün kaçırmakta iken kolcular tarafından açılan ateş sonucunda Ahmet ve Tahir iki yerinden hafif yaralı olarak kaçmayı başarmış, Salih ise ağır yaralı bir halde 'Amanın din kardeşleri kıymayın, teslim.' diye bağırdığını köylüler duymasına rağmen öldürülmüştür. Bunun üzerine Salih'in babası Eyüp, yerel makamlara durumu aktaran üç defa arzuhal yazmasına rağmen ve ayrıca oğlunun asker olması nedeniyle ağırlıklı olarak yardım edilmesini talep etmiş ise de kendisine yeniden arzuhâl yazılması tavsiye edilmiştir.

İsmail Kemal Bey, Bolu'da Cami-i Şerif köyünün iç tarafındaki oyukta yer alan fanus, kandil, süslemeler, eski halılar ve kilimleri kurallara aykırı olarak üstüne geçirmiştir.

İsmail Kemal Bey, Mudurnu'nun Ilıca merkezinde Karaçomak isimli mahallede, bir mezarın etrafında birkaç yüzyıllık şimşirlerin kesilmesi için ahaliyi çağırarak 'cami ve okul yaptıracağım.' demiş, Sir lakaplı bir İngiliz tüccarı ile anlaşarak sözleşme imzalamıştır. Şimşirlerin hepsi kesilmesine rağmen etrafta yapılmış ne bir cami ne de okul bulunmaktadır. Elde edilen paranın tamamının İsmail Kemal Bey'in aldığı ortadadır¹²⁰.”

Yukarıda belirtilenlerin dışında bölge insanı tarafından pek çok şikâyetler olsa da İsmail Kemal Bey'den korktukları için çoğunun susmayı tercih ettiği¹²¹ soruşturmada belirtilmiştir. İsmail Kemal Bey de 8 Ocak 1890 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği bir yazıda; hakkındaki şikâyetleri kabul etmeyip, iftira olduğunu söylemekte ve görevi boyunca maddi ve manevi her türlü fedakârlığı yaptığını ifade ederek, atılan iftiralardan ortaya çıkarılması için bir maliye müfettişinin görevlendirilmesini istemiştir¹²². Sonuçta Bolu Tâlî Komutanlığı

117 BOA, İ. DH., nr. 1168/91365.

118 İsmail Kemal Bey'in sanayi sektörüne karşı her zaman bir ilgisi olmuştur. Bolu'dan ayrılmadan önce Filyos nehrinin ağzı denilecek yerde bir bıçkhaneye satın almıştır. Burası kendisine belli bir kazanç sağlamasına imkân tanımıştır. Bk. İsmail Kemal Bey, 2016: 133.

119 Zirâ: Uzunluk ölçülerindedir. Dirsekten orta parmağın ucuna kadar olan kısmı kapsamaktadır. Bk. Pakalın, 1993: 663.

120 Mithat Paşa'nın oğlu Ali Haydar Mithat anılarında; Mithat Paşa'nın Avrupa'ya gittiğinde gösteri düzenleyenlerin başında İsmail Kemal'in olduğunu belirtmektedir. Fakat paraya karşı büyük bir zaafının olduğunu da ifade ederek, Avusturya ve İtalya'dan başka, Yunan Kralı'nın bilgisi ve onaylamasıyla Yunanistan'ın İstanbul'daki elçisi vasıtasıyla 10.000 drahmi maaş aldığını, hatta bu maaşın ömür boyu verileceğini vaat edildiğini de söylemektedir. İsmail Kemal Bey de karşılığında İtalya ve Yunanistan için Arnavutluk'ta nüfuz alanları oluşturması beklenmiştir. Ali Haydar Mithat, İsmail Kemal Bey'in çok zeki ve kurnaz davranarak, ülkeleri çok iyi oyadığını ve kendi menfaatini her şeyden öncelikli tutmayı başardığını da ifade etmiştir. Bk. Ali Haydar Mithat, 1946: 164. Ali Haydar Mithat'ın ifadelerine göre 1903 yılında İsmail Kemal Bey, Prens Sebahattin ve Lütfullah Beylerle birlikte kendisinin de katıldığı bir görüşmede, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi için belirlenecek yol konuşulmuştur. Bu amaç için Banker Sir Ernest Cassel'dan 10.000 altın alınmıştır. Fakat bunun gerçekleştirilemeyeceği anlaşıncı, İsmail Kemal Bey elindeki parayı vermek istememiş, ancak daha sonra 3.000 altın eksik olarak ifade etmiştir. Kalan miktar ise faiziyle Prens Sebahattin tarafından ödenmiştir. Bk. Ali Haydar Mithat, 1946: 170-172. Ayrıca Akşin de İsmail Kemal Bey'in çok para peşinde koştuğunu aktarmaktadır. Bk. Akşin, 2017: 85. İsmail Kemal Bey'in büyük kuzeni olan Avlonyalı Süreyya Bey'e göre ise Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanmasında çok önemli katkısı olsa da İsmail Kemal Bey'in her şeyden evvel kendi menfaatlerini ön planda tutan bir anlayışa sahip olduğunu hatıralarında belirtmektedir. Bk. Avlonyalı Süreyya Bey, 2009: 141-142.

121 BOA, İ. DH., nr. 1168/91365.

122 BOA, İ. DH., nr. 1168/91365-2.

tarafından icra edilen soruşturmanın daha ayrıntılı yapılması gerektiği Sadâret makamınca belirlenmiştir. Ayrıca Mutasarrıfın görevde olduğu sürece soruşturmanın ileriye götürülemeyeceği de anlaşılmıştır. Bu doğrultuda Sadâret makamı 25 Ocak 1890 tarihli yazısıyla hem şikâyetlerin son bulması hem de Mutasarrıfın açıkta kalmaması için sınıfına uygun başka bir yerle değiştirilmesini Dâhiliye Nezâretî'nden istemiştir. Bunun üzerine Nezâret, İsmail Kemal Bey'in İzmit ya da Kırşehir mutasarrıflıklarından biriyle yer değiştirilmesini uygun bulmuş¹²³ ve Kırşehir Mutasarrıfı Namık Bey'le becayişine karar vermiştir¹²⁴.

İsmail Kemal Bey, Bolu'da görev yaptığı sürece kamu görevlilerinin halka hizmet etmek için var olduklarını, haklar hususunda bölge insanları üzerinde bir bilinç uyandırdığı için çok mutlu olduğunu, yardıma muhtaç olanların ya da tavsiye almak isteyenlerin kendisine kolaylıkla ulaşabildiğini ve sorunları çözene kadar uğraştığı için Boluluların kendisini çok sevdiğini hatıratında aktarmaktadır¹²⁵.

Sonuç

İsmail Kemal Bey, Bolu sancağında 6 yıl süren bir mutasarrıflık dönemi geçirmiştir. İsmail Kemal Bey'in sancakta yapmış olduğu faaliyetler, Mithat Paşa'nın Tuna valiliğindeki uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir. Mithat Paşa'ya olan sevgi ve saygısı göz önünde bulundurulduğunda, yerel yönetimlerde de onu örnek alması doğal karşılanmalıdır. Zira İsmail Kemal Bey, Tuna Valisi Mithat Paşa'yı gözlemlene fırsatı bulmuştur.

İsmail Kemal Bey'in Bolu mutasarrıflık dönemi; eğitim, sağlık ve yol yapım faaliyetleriyle dikkati çekmiştir. Zaten İsmail Kemal Bey denince akla ilk gelenler; Bolu Mekteb-i İdâdîsi, Frengi Hastanesi ve şose yollarıdır. Özellikle Bolu Mekteb-i İdâdîsi'nin Batı mimarî modelinde kurulmuş olması, aslında İsmail Kemal Bey'in yaşayış tarzının bir yansımasıdır. Ayrıca frengiyle mücadele kapsamında Bolu kaza merkezinde bir hastanenin açılmasını sağlaması, yine önemli bir gelişmedir. Çünkü giderek gelişen hastane, Bolu ve çevresine faydalı hizmetler vermiştir. Onun döneminde yapılan şose yollar arasında özellikle şehrin batı tarafında yer alan Bolu-Düzce şose yolunun çevresi, yerleşim alanlarıyla büyümüş, zaman içerisinde şehrin merkez güzergâhlarından biri olmuştur. Yine İsmail Kemal Bey döneminde sancağın gelirleri artmıştır. Mutasarrıfa göre bunun nedenleri; vergilerin eşit oranda alınması, yolsuzlukların ortadan kaldırılması ve halkın yerel makamlarla doğrudan görüşme fırsatının verilmesidir.

Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı görevli ve seyyahların uğradığı yerlerden biri de Bolu şehri olmuştur. Onların Bolu izlenimlerine bakıldığında İsmail Kemal Bey'den övgüyle bahsettikleri görülecektir.

İsmail Kemal Bey'i Bolu sancağında en çok uğraştıran sorun, şüphesiz hem Bolu'ya hem de ülkeye büyük zarar veren eşkiya hareketleri olmuştur. Bolu Mutasarrıfı, eşkiya ile mücadele ederken merkezin desteğini almıştır. Böylece eşkiyalık hareketlerinin ortadan kaldırılmasında ve bölgede güvenliğin sağlanmasında başarı sağlanmıştır. İsmail Kemal Bey, eşkiya hareketlerine son verilmesi dışında diğer hizmetlerinden dolayı da merkezin takdirini kazanmış ve bu nedenle çeşitli derecelerde nişanlar verilerek ödüllendirilmiştir. Yalnız İsmail Kemal Bey'in eşkiyayla mücadelesi sırasında ortaya çıkan bazı hususları da belirtmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi; jandarmanın yetersizliği üzerine eşkiyayı hızlı takip etmek amacıyla merkezden süvari kuvvetlerinin istenmesi ve yerel halktan bir güvenlik gücü oluşturulmasıdır. İkincisi; askeri güçlerin modern silahlardan yoksun olmasına rağmen bazı eşkiyaların bu tür silahlara sahip olmasıdır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu koşulları yansıması bakımından önemlidir. Son olarak; eşkiyayla mücadele kapsamında, teslim olan eşkiyanın cezadan muaf tutulması ya da yakalanmasına yardım eden kimselerin ödüllendirmesidir. Eşkiyayla mücadelede, bu uygulamanın faydaları görülmüştür.

Bolu'da eşkiyayla mücadele edilirken yerel makamların ve Bolu'nun ileri gelenlerinin yani nüfuz sahibi kimselerin eşkiyayla birlikte hareket ettikleri yürütülen soruşturmalardan anlaşılmıştır. Yalnız İsmail Kemal Bey hakkında da yolsuzluk, hırsızlık, haksız yere görevden azletme veya eşkiya ile iş birliği içerisinde hareket etme gibi suçlamalar olmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda çoğunlukla İsmail Kemal Bey'in suçsuz olduğu ortaya çıkmış olsa da özellikle görevden almalarda veya memur atamalarında kanunlara uymadığı, usule aykırı davrandığı, bir nevi keyfi hareketlerde bulunduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak İsmail Kemal Bey yaptığı çalışmalarla hiç şüphesiz modern Bolu'nun kurulmasında mühim bir rol oynamıştır. İsmail Kemal Bey eşkiya hareketlerine karşı verdiği mücadeleyle sancağın güvenliğini sağlamaya çalıştığı gibi okul, hastane, yol projeleriyle bize Tanzimat'ın yetiştirdiği eğitilmiş, karar alabilen ve iş bitiren bir bürokrat örneği sunmuştur. Bu nedenle Bolu tarihinde iz bırakan önemli şahsiyetlerden biri olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

123 BOA, İ. DH., nr. 1168/91365-4. Bu bilgi için ayrıca bk. BOA, DH. MKT., nr. 1694/46.

124 BOA, İ. DH., nr. 1168/91365-5. İsmail Kemal Bey, Kırşehir sancağına tayin edildiği sırada Bartın'da bulunmaktaydı. Becayış kararını öğrendikten sonra Kırşehir'de göreve başlamadan önce özel işleri ve hakkında yürütülen soruşturmanın sağlıklı işlenmesi için İstanbul'a gitmek için izin istemiş ve talebi olumlu karşılanmıştır. Aslında İsmail Kemal Bey, daha çok kendi işleriyle ilgilenmek üzere herhangi bir devlet memurluğu görevi almak istememiştir. Bu nedenle İstanbul'da iken yeni görevinden yani Kırşehir mutasarrıflığından istifa ettiğini açıklayan bir dilekçe sunmuştur. Fakat kendisi bu sefer Gelibolu'ya tayin edilmiştir. İsmail Kemal Bey, gönüllü olmamasına rağmen Padişahın çok istemesi üzerine Gelibolu mutasarrıflığı kabul etmiştir. Bk. BOA, İ. DH., nr. 1168/91365-2; İsmail Kemal Bey, 2016: 130, 133-135.

125 İsmail Kemal Bey, 2016: 130-131.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)¹²⁶

- Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH. MKT.)
- İrâde-Dahiliye (İ. DH.)
- Maârif Nezâreti Mektubî Kalemi (MF. MKT.)
- Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV.)
- Şûrâ-yı Devlet Belgeleri (ŞD.)
- Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV.)
- Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y. PRK. UM.)

Sürelî Yayınlar

Yayınlanmış Salmameler

- Bolu Vilâyeti Salnâmesi Rûmî 1341 Milâdi 1925.* (2008). Haz. H. Birgören, Ankara: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Müstakil Bolu Sancağı Salnâmesi Hicri 1334 Milâdi 1916.* (2008). Haz. H. Birgören, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi-1.
- Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı.* (2011). I. Cilt (1-14). Haz. G. Önal, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi.
- Osmanlı Devri Kastamonu Vilâyeti Salnâmelerinde Bolu Sancağı,* (2011). II. Cilt (15-21). Haz. G. Önal, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi.

Kitap, Makale ve Tezler

- Akşin, S. (2017). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara: İmge Kitabevi, 8. Baskı.
- Ali Haydar Mithat. (1946). *Hâtıralarım 1872-1946*, İstanbul: Mithat Akçit Yayını.
- Alpan, N. P. (1982). *Arnavutluk'un Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal*, Ankara: Ulucan Matbaası.
- Armaoğlu, F. (2003). *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Ankara: TTK Yayınları, 3. Baskı.
- Avlonyalı Süreyya Bey. (2009). *Osmanlı Sonrası Arnavutluk (1912-1920)*, Haz. A. Kırmızı, İstanbul: Klasik Yayınlar.
- Baykal, B. S. (1964). *Mithat Paşa, Siyasî ve İdarî Şahsiyeti*, (B. Yeri yok): Kiral Matbaası, 2. Baskı.
- Birecikli, İ. B. (2009). Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasî Faaliyetleri (1870-1908). *Gazi Akademik Bakış*, 3(5), Ankara, 95-122.
- Birecikli, İ. B. (2019). Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Bağımsızlık Mücadelesi 1912-1914. *Tarih Okulu Dergisi*, XLI (12), Malatya, 592-620.
- Darkot, B. (1979). Bolu. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 2, İstanbul: MEB Yayınları, 5. Baskı, 707-709.
- Eyice, S. (1975). *Tarihde Bolu*, İstanbul: Yenilik Basimevi.
- Feroz Ahmad. (2013). *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, çev. N. Yavuz, İstanbul: Kaynak Yayınları, 9. Basım.
- Hacisalihoğlu, M. (2008). *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, çev. İ. Catay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İsmail Kemal Bey. (2016). *İsmail Bey'in Hatıratı*, çev. A. İslamoğulları- R. Hoxha, Ed. S. Story, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Jelavich, B. (2015). *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*, çev. Z. Sayan- H. Uğur, İstanbul: Küre Yayınları, 4. Baskı.
- Karal, E. Ziya. (1999). *Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Cilt: IX, Ankara: TTK Yayınları, 2. Baskı.
- [Kaya, Kılıç, S. (2005). 1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Mithat Paşa. *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, 24(37), Ankara, 99-111.
- Kazan, M. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bolu Merkezde Eğitim Kurumları*, Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kılıç, F., & Tarhan, M. (2014). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bolu'da Eğitim Uygulamaları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), Bolu, 157-190.
- Kili, S., & Gözübüyük, A. Ş. (1985). *Türk Anayasa Metinleri "Senedi İttifaktan Günümüze*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Konrapa, M. Z. (1964). *Bolu Tarihi*, Bolu: Bolu Vilayet Matbaası.
- Konukçu, E. (1998). Tarih. *Bolu 1998 Yılığ*, Ankara: Plaka Matbaası, 52-105.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. M. Kırımlı, Ankara: TTK Yayınları, 5. Baskı.
- Mardin, Ş. (2015). *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, İstanbul: İletişim Yayınları, 20. Baskı.
- Orhonlu, C. (1992). Bolu. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 276-278.
- Pakalın, M. Z. (1993a). Ülâ Evveli. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: III, İstanbul: MEB Yayınları, 542.
- Pakalın, M. Z. (1993b). Zirâ. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: III, İstanbul: MEB Yayınları, 663.
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları No: 26.
- Sezer, C. (2013). Bolu Mekteb-i İdadîsi. *Tarih Okulu Dergisi*, XVI (6), İzmir, 505-523.
- Shaw, S. J., & Shaw, E. K. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt: 2, çev. M. Harmancı, İstanbul: E Yayınları.
- Sönmez, B. (2007). *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Süme, M. (2013). *Evlîya Çelebi'nin İzinde Bolu*, Ankara: Bengü Yayınları: 70.
- Tahsin Paşa. (2017). *Sultan Abdülhamid'in Sırdaşı, Tahsin Paşa'nın Yıldız Sarayı Hatıraları*, İstanbul: Yakın Plan Yayınları

126 Arşiv belge numaraları metinde yer almaktadır.

Structured Abstract

Ismail Kemal Bey is a nationally and internationally important figure as he is the founder and the first prime minister of Albania. Ismail Kemal Bey, who carried out important duties in different bureaucratic departments, was Rousse's governor when Mithat Pasha, who affected him with his ideas, was the mayor of Tuna. Mithat Pasha was the founder of the Ottoman basic law (Kanun-i Esasi) and when he became the grand vizier, Ismail Kemal Bey started working in Foreign Affairs. Mithat Pasha was then expelled to Taif and Ismail Kemal Bey was sent to Kırşehir. After living in Kırşehir until 1884, he was sent to Bolu as the local governor. He was informed about the death of Mithat Pasha right after he arrived at Bolu and he wrote in his memoirs that he was very sad about the news. He was the local governor of Bolu between May 16, 1884, and March 16, 1890. He had the opportunity to visit Bolu when he was in Kırşehir and he liked the city very much. The first problem he faced when he became local governor of Bolu was the activities of bandits. He was supported by the central government and succeeded in his fight with them in the sanjak. The military power, equipped with modern weapons, support of the clan leaders in the region, and prizes promised to those who help to find bandits were significant in the success of Ismail Kemal Bey.

Besides his struggle with the bandits, Ismail Kemal Bey took important steps in education, health, and public works. On the other hand, he had the opportunity to work with Mithat Pasha when he was the governor of Tuna; this is why it is possible to see that Ismail Kemal Bey's actions in Bolu sanjak were similar to that of Mithat Pasha. Bolu High School, Bolu Syphilis Hospital, highroads were some of his actions that were the first of their kind in his era. Bolu High School was especially attention-grabbing for the foreign officials and travelers who visited the city. The school located at the top of the city with a western style of architecture impressed everybody. He established a variety of educational institutions both at the center of the city and in districts. He established an in to ensure income for educational institutions. On the other hand, he established a hospital in the city center to fight the disease of syphilis which was commonly seen in Bolu and its districts. He connected the center of the city with districts with highroads and introduced these roads to the public for the first time. The road between the center and thermal spring facility, which was a popular place to visit, was built in his period. Ismail Kemal Bey carried out significant duties and supported the development of the sanjak; the central government appreciated his works and promoted him.

On the other hand, it is possible to say that there were many complaints about the actions of Ismail Kemal Bey during his governorship. There were many investigations about him because of his actions. Mostly neighborhood workers, teachers, officials, and public members were the ones who complained about him. Although most of these complaints were improper and groundless according to the results of the investigations, it can be said that there were some examples when Ismail Kemal Bey acted unjustly. Especially when the discharges of officials were closely examined, it was seen that Ismail Kemal Bey didn't behave according to the rules and acted arbitrarily. He was warned by the authorities and it was specifically said that he shall not carry out such acts anymore. Another important fact that attracted the attention of authorities was that Ismail Kemal Bey had some commercial works besides his official duty as a local governor. He accepted all his commercial acts and added that it was difficult to live off with salar of governor. Ismail Kemal Bey always had an interest in mines and the sector of forestry; he took the opportunity when he could and invested in different sectors; he made some similar investments in Bolu.

Because of the frequent complaints about Ismail Kemal Bey, and as it was necessary to make more detailed investigations about him, it was decided that he would change places with the local governor of Kırşehir. It was mentioned that if Ismail Kemal Bey wishes, he could spend some time in Istanbul for a while before moving to Kırşehir. He went to Istanbul upon this permission; when he was in the city, he was appointed to Gelibolu instead of Kırşehir as a local governor. Ismail Kemal Bey unwillingly went to Gelibolu from Istanbul to continued his duty as a local governor.